

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
RIETUMERIOPAS UN AMERIKAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas
3. kursa students
Roberts Saulītis
Stud.apl.Nr. rs10010

**VERDZĪBAS MODELIS DIENVIDU ŠTATOS UN TĀ
VĒRTĒJUMS ASV HISTORIOGRĀFIJĀ**

BAKALaura DARBS

Darba zinātniskā vadītāja
Dr. hist., asociētā profesore
Lilita Zemīte

RĪGA 2013

SATURS

Anotācija.....	3
Annotation.....	4
Ievads.....	5
Avotu un literatūras apskats.....	7
1. Verdzības pētniecības pirmsākumi.....	15
2. „Consensus” historiogrāfija: radikālas pārmaiņas verdzības pētniecībā.....	24
2.1. „Consensus” skolas diskusijas par vergu mentalitāti un uzvedību.....	27
2.2. Reliģijas un ģimenes nozīme vergu ikdienas dzīvē.....	29
2.3. Pētnieku debates par verdzības ekonomisko izdevīgumu.....	32
3. Kliometriskā revolūcija plantāciju verdzības analīzē.....	35
3.1. „Laiks uz Krusta”: ekonometriskās vēstures izpētes augstākais punkts.....	38
3.2. Fogela un Engermana izstrādāto konceptu analīze.....	40
4. Jauns skatījums uz afroamerikāņu vēsturi un kultūru.....	44
4.1. Pašpasludinātie afroamerikāņu vēsturnieki 20. gs. 60. – 80. gados.....	45
4.2. Afrocentrisms: jauns skatījums uz vēsturi vai pārspilēta pašapziņas celšana?.....	49
5. Verdzības izpēte 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā.....	52
Secinājumi.....	56
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	58

ANOTĀCIJA

Verdzība Amerikas Savienoto Valstu Dienvidu štatos pastāvēja laika posmā no 17. gadsimta sākuma līdz 1865. gadam. Tā veidoja Dienvidu štatu ekonomiku, sociālo iekārtu, ietekmēja kultūru un pamatprincipus. Bakalaura darbs *Verdzības modelis Dienvidu štatos un tā vērtējums ASV historiogrāfijā* analizē ASV vēstures zinātnē radītos pētījumus par verdzības modeļa aspektiem un afroamerikāņu vēsturi, un secina, ka hronoloģiski ir izveidojušās vairākas historiogrāfijas skolas, kas pārstāv atšķirīgus viedokļus par verdzības elementiem un afroamerikāņu lomu ASV sabiedrībā.

ANNOTATION

The slavery in Southern United States existed from the beginning of 17th century until 1865. It formed Southern state economy, social structure, influenced culture and ground rules. Bachelor's thesis, *Model of Slavery in Southern States and its Judgment in USA Historiography*, analyzes researches about aspects of model of slavery and Afro-American history, and argues that several schools of historiography, which represent various opinions about elements of slavery and Afro-American role in United States society, have been established in chronological order.

IEVADS

Amerikas Savienoto Valstu vēstures zinātne ir salīdzinoši jauna. Nedaudz vairāk kā simts pastāvēšanas gadu laikā, tajā ir izveidojušās vairākas gadu desmitiem ilgušas debates un viedokļu atšķirības par ASV vēstures pamatjautājumiem. Vēsturnieki, kas pieturējušies pie vienotām koncepcijām, ir izveidojuši atšķirīgus historiogrāfijas novirzienus, kas vēstures izpēti padara komplicētu. Lai arī vēstures mērķis ir patiesi atainot pagātņi, vēsturnieku atšķirīgās uzskatu prizmas un izpētes metodes ir iemesls viedokļu dažādībām, tāpēc historiogrāfija kļuvusi par veidu kā caur strīdiem pētnieku starpā nokļūt tuvāk vēsturiskajai patiesībai.

Viens no sarežģītākajiem jautājumiem ASV vēsturē joprojām ir verdzības izpēte. Amerikāņu vēsturi nav iespējams izprast bez verdzības, jo tā ir modelējusi valsts ekonomiku, politiku, kultūru un tās fundamentālos principus. Pamats Amerikas Savienoto Valstu ekonomikas uzplaukumam bija vergu izaudzētā raža tabakas, rīsu, cukura un kokvilnas plantācijās, kuru produkcija tika pārdota starptautiskā tirgū, tādā veidā iegūstot milzu kapitālu. Verdzības ekonomiskais izdevīgums palīdzēja plantatoriem iegūt politisko varu. Laikā starp republikas dibināšanu un ASV pilsoņu karu vairums politiskās elites bija vergturi - prezidenti Džordžs Vašingtons, Tomass Džefersons, Džeimss Medisons, kā arī augstākās tiesas tiesneši Džons Māršals un Rodžers Tenijs. Verdzība plaši ietekmēja Amerikas kultūru un sabiedrības vērtības, tāpēc brīvība kļuva par amerikāņu nācijas ideoloģisko stūrakmeni. Pagājušā gadsimta lielākās sociālās problēmas – rasisma – saknes arī ir meklējams verdzības institūcijā, bet pēc pilsoņtiesību kustības aizsākšanās afroamerikāņu intelektuāļi verdzību izmantoja kā saistošo elementu starp melnādainajiem iedzīvotājiem ne tikai Amerikā.

Bakalaura darba tēmas aktualitāte un nozīmīgums saistās ar apstākli, ka vēl līdz mūsdienām katru gadu tiek izdoti vairāki desmiti grāmatu par verdzības fenomenu ASV, tomēr joprojām pastāv diskusijas par svarīgiem ekonomiskiem un sociāliem verdzības aspektiem, apstiprinot, ka temats ir nozīmīgs ASV vēstures zinātnē. Vēsturniekiem līdz šim brīdim nav izdevies pilnībā rekonstruēt Dienvidu štatu verdzības modeli un vienoties tādos nozīmīgos jautājumos kā plantāciju verdzības rentabilitāte, vergu mentalitāte, ģimenes nozīme vergu dzīvē, vergu dumpju skaits un afroamerikāņu etniskās grupas pagātnes izpēte.

Darba hronoloģija sevī ietver visu ASV vēstures zinātnes pastāvēšanas laiku, un bakalaura darbā tiks apskatīti tikai amerikāņu pētnieku darbi, jo, neskatoties uz faktu, ka ārpus Savienotajām Valstīm verdzība ir būtisks pētniecības objekts, Amerikā ir izveidojušies nozīmīgi

verdzības pētniecības centri, amerikāņu vēsturniekiem ir plašāk pārzināti avotu materiāli, un ir svarīgi izprast kā verdzību vērtē tieši ASV.

Bakalaura darba mērķis ir izanalizēt Dienvidu štatu plantāciju verdzības modeļa pētniecības attīstību ASV historiogrāfijā, definēt galvenās domstarpības un novitātes, kas kļuvušas par pagrieziena punktiem verdzības izpētē. Lai sasniegtu mērķi tika izvirzīti šādi uzdevumi: apzināt un izanalizēt nozīmīgāko historiogrāfijas skolu baltos vēsturniekus, un sakārtot to koncepcijas pēc dominējošām nostādnēm; kā arī noteikt melnādaino vēsturnieku veikumu afroamerikāņu kultūras un vēstures izpētē kā specifisku fenomenu.

Svarīgākais Amerikas Savienoto Valstu vēstures posms, kurā verdzību analizē historiogrāfija ir „*antebellum*” jeb pirmskara gadi. Pastāv diskusijas un varianti par šī posma hronoloģiskajām robežām, populārs ir uzskats, ka tā sākums datējams pēc ASV un Britu impērijas kara beigām 1815. gadā, bet posms noslēdzas ar pilsoņkara iesākšanos 1860. gadā. Tāpat nav vienota uzskata par nākamā ASV vēstures posma „*reconstruction*” jeb Dienvidu štatu reorganizācijas perioda robežām. Posma ievadu pārsvarā datē ar 1865. gadu, kad beidzās pilsoņu karš. Noslēgums datējams ar 1877. gadu, kad beidzās Dienvidu štatu rekonstrukcija. Savos darbos pētnieki nav pievērsuši uzmanību mājas vergiem (*servants*), jo to īpatsvars uz vergu daudzumu bija niecīgs, kā arī lielākā daļa šo vergu bija mulati, dzīvoja pilsētās vai Ziemeļu štatos, kur verdzība tika aizliegta vairāk kā pusgadsimtu agrāk. Plantāciju verdzība Dienvidu štatos vistiešāk ietekmēja vergus gan psiholoģiski, gan fiziski. Noslēgtā sistēma no paaudzes uz paaudzi veidoja neizdzēšamu vergu mentalitāti un sabiedrības modeli, kā arī plantāciju ekonomika bija Dienvidu štatu kapitālisma pamats, tāpēc bakalaura darbā tiks analizēta historiogrāfija tieši par plantāciju verdzību.

Bakalaura darba struktūra tiks veidota hronoloģiski analizējot historiogrāfijas skolas, kuru pārstāvji pētīja verdzību Dienvidu štatos. Paralēli šīm skolām jau no 19. gs. beigām darbojās afroamerikāņu intelektuāļi, kuru darbi sava laika akadēmiskajā vidē netika novērtēti, tomēr tiem bija liela nozīme melnādaino vēstures un kultūras izpētē. Bakalaura darbā līdzās historiogrāfijas skolām tiks analizētas arī piecas afroamerikāņu vēsturnieku paaudzes līdz pat mūsdienām.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

IZMANTOTIE AVOTI

Šī pētījuma galvenais mērķis ir izanalizēt Dienvidu štatu plantāciju verdzības modeļa pētniecības attīstību ASV historiogrāfijā, tādēļ bakalaura darbā kā avoti izmantoti prominentāko verdzības pētnieku monogrāfijas un raksti akadēmiskos žurnālos. Runājot par avotiem, uzreiz ir jākonstatē, ka to apmērs ir praktiski neizsmeļams, tāpēc analizēti tiek tikai tie darbi, kuros izteiktie spriedumi radīja lūzumu verdzības pētniecībā, aizsāka jaunu pētniecības diskursu vai apstrīdēja historiogrāfijā iepriekš pastāvošos kanonus. Milzīgais avotu un literatūras daudzums sarežģī avotpētniecisko pieeju verdzības analīzei, bet viena no problēmām ar avotu izmantošanu saistās ar to pieejamību. Pateicoties datubāzēm ir iespējams pilnā apjomā iegūt rakstus no tādiem svarīgiem akadēmiskiem izdevumiem kā „*The Journal of Southern History*” („*Dienvidu Vēstures Žurnāls*”), „*The Journal of Negro History*” („*Nēģeru Vēstures Žurnāls*”), „*The Journal of Black Studies*” („*Melno Pētījumu Žurnāls*”), „*The Journal of American History*” („*Amerikas Vēstures Žurnāls*”) u.c. Diemžēl problēmas rada monogrāfiju pieejamība, daļu tekstu vai atsevišķus citātus iespējams iegūt internetā, bet lielākā daļa no grāmatām nav pieejamas Latvijā. Cita veida problēmas rodas nosakot šo avotu tipus - daudzi no pētnieku darbiem, piemēram, „*Laiks uz Krusta*” („*Time on the Cross*”) sastāv gan no apskatītās problēmas historiogrāfiska apskata, gan pašu autoru izstrādātām novitātēm, līdz ar to viens darbs var kalpot gan kā avots, gan apskats par citu vēsturnieku viedokļiem.

Visnozīmīgākā avotu grupa ir zinātniskie raksti akadēmiskajos žurnālos, jo tajos sākotnēji tiek pausts autora viedoklis par verdzību Dienvidos, konkrētu plantāciju verdzības elementu, vai ar jauniem pierādījumiem apstrīdēts jau iepriekš izteikts viedoklis. Pētnieku pilnīgie uzskati tiek izkristalizēti monogrāfijās, kas bieži vien kļūva par zinātnisko rakstu papildinājumiem ar dziļāku metodoloģijas un avotu analīzes izklāstu. Īpaša nozīme šajā pētījumā ir konkrētiem akadēmiskajiem žurnāliem, kurus iespējams izdalīt pēc apskatītajām problēmām un prominencēm, kas tajos publicējās. Afroamerikāņu vēstures un verdzības pētniecībā viennozīmīgi jāizceļ Kārtera Gudvina Vudsona (Carter G. Woodson) 1915. gadā dibinātās „*Association for the Study of Negro Life and History*” („*Nēģeru dzīves un vēstures asociācija*”) akadēmiskais žurnāls „*The Journal of Negro History*”, kuru 2001. gadā pārsauca par „*The Journal of Afro-American History*” („*Afroamerikāņu Vēstures Žurnāls*”). Jau no dibināšanas brīža šis periodiskais

izdevums kļuva par placdarmu melnādainajiem intelektuāļiem, kur publicēt savus darbus. Līdz 20. gs. vidum ASV akadēmiskajā vidē valdīja atklāts rasisms, tāpēc gandrīz visiem melnādainajiem pētniekiem, kā arī baltajiem intelektuāļiem, kuru viedoklis par afroamerikāņu sociālajiem procesiem atšķīrās no pastāvošajiem kanoniem, „*The Journal of Negro History*” bija vienīgā iespēja publicēt savus darbus. Pie nozīmīgākajiem darbiem jāpiemin Kārtera Vudsona pētījums par melnādaino vēstures interpretāciju ASV mācību iestādēs „*Nēģeru dzīve un vēsture mūsu skolās*”¹ un Ričarda Hofstadtera kritiku Filipsa pielietotajai metodoloģijai rakstā „*U. B. Filipss un plantāciju leģenda*”². Šajā žurnālā publicējušies arī tādi melnādaino vēstures eksperti kā Frenklins Freizers (E. Franklin Frazier) un Džons Houps Frenklins (John Hope Franklin). „*The Journal of Negro History*” galvenā nozīme ir tāda, ka šis bija vienīgais izdevums, kurā pagājušā gadsimta sākumā bija iespējams atrast akadēmiķu atšķirīgos viedokļus par sociālajiem procesiem plantācijā, izdevums kļuva par pamata bāzi melnādaino intelektuāļu attīstībai, kuri piedāvāja verdzības redzējumu no vergu skata punkta. 1959. gadā tika izveidots nozīmīgs literāri izglītojošs žurnāls „*The Massachusetts Review*” („*Masačūsetsas Apskatnieks*”), kurā publicējies gan „panāfrikānisma” tēvs Viljams Edvards Burghards DiBuā (W. E. B. DuBois), gan melnādaino tiesību aktīvistis Martins Luters Kings (Martin Luther King) un afroamerikāņu sievietes tiesību aizstāve Endžela Deivisa (Angela Davis), kura šeit publicēja savu fundamentālo darbu par melnādaino vergu sievietes lomu plantācijā „*Melnādainās sievietes loma vergu kopienā, tās atspoguļojums*”³. DiBuā vārdā Masačūsetsas Universitātē tika nodibināts afroamerikāņu pētījumu centrs, kas bija atbildīgs par „*The Massachusetts Review*” izdošanu, tāpēc sākotnēji uzsvars tika likts uz jautājumiem, kas bija saistīti ar pilsoņtiesībās un afroamerikāņu vēsturi un kultūru. Melnādaino vēstures problēmjautājumus no 1970. gada paralēli sāka izzināt arī afrocentrista Molefi Kete Asante dibinātais „*Journal of Black Studies*”, kurā pamatā tiek apskatītas tēmas, kas saistītas ar afroamerikāņu kultūru.

Aizsākoties kliometriskajai vēstures izpētei, verdzības ekonomiskie jautājumi tika analizēti gan „*The Journal of Political Economy*” („*Politiskās Ekonomikas Žurnāls*”), gan „*The American Economic Review*” („*Amerikas Ekonomikas Apskatnieks*”). Pirmajā savus agrīnos pētījumus publicēja kliometriskās verdzības pētniecības aizsācēji, Hārvardas Universitātes

¹ Woodson G. C. *Negro Life and History in our Schools*. The Journal of Negro History, Vol. 4, No. 3, 1919, p. 273-280.

² Hofstadter R. *U. B. Phillips an The Plantation Legend*. The Journal of Negro History, 1944, Vol. 29, No. 2, p. 109-124.

³ Davis, A. *Reflections on the Black Woman's Role in the Community of Slaves*. The Massachusetts Review, 1972, Vol. 13, No. ½, p. 81-100.

profesori Alfrēds Konrāds un Džons Meiers. 1958. gadā izdotajā rakstā „*Verdzības ekonomika Dienvidu štatos pirms pilsoņu kara*”⁴, izmantojot matemātiskas aprēķinu metodes, autoriem izdevās pārvērtēt iepriekšējos uzskatus par verdzības rentabilitāti. Žurnālā „*The American Economic Review*” publicējies arī Nobela prēmijas laureāts ekonomikā Roberts Fogels, rakstā „*Kliometriskās izpētes trīs fāzes verdzības un tās seku pētniecībā*”⁵ sistematizējot kliometriskās vēstures izpētes posmus. Lielākā daļa Dienvidu štatu verdzības izpētes darbi ir saistīti ar citām pētniecības nozarēm, tāpēc šie raksti ir publicēti žurnālos, kas nav veltīti tikai vēstures izziņai. Tā marksistiskā vēsturnieka Herberta Aptekera apjomīgie pētījumi par vergu pretošanos „*Amerikāņu nēģeru vergu dumpji*” un „*Amerikas nēģeru verdzības pētniecība*”⁶ tika publicēti žurnālā „*Science & Society*” („*Zinātne un Sabiedrība*”), bet antropologa Melvila Herskovica darbs „*Nēģeri Jaunajā pasaulē: Problēmas pārskats*”⁷, kurā autors Āfrikas kultūras ietekmi uz vergu uzvedību un reliģiskos rituālus saskata antropoloģiskos novērojumos, atrodams „*American Antropologist*” („*Amerikāņu Antropologs*”) izdevumā.

Tā kā pētnieki, analizējot plantāciju verdzības modeli, koncentrējās uz Dienvidu štatiem, tad iespējams akadēmiskos žurnālus nodalīt arī pēc ģeogrāfiskā principa, un šeit īpaši jāizceļ izdevums „*The Journal of Southern History*”. Dienvidu vēstures asociācijas 1934. gadā dibinātā žurnāla galvenais mērķis ir padziļināta Dienvidu štatu vēstures izpēte, vēsturisko dokumentu glabāšana un publicēšana, kā arī izglītības iestāžu mācību programmu izstrādāšana. Izdevumā publicējušies divi nozīmīgi „Consensus” skolas vēsturnieki – Kenets Stemps un Jūdžins Dženovēze. Stemps 1971. gadā publicēja rakstu „*Dumpinieki un Sambo: Nēģeru vergu personības meklējumi*”⁸, kurā analizē divu prominentu verga mentalitātes pētnieku, Stenlija Elkinsa (Stanley Elkins) un Herberta Aptekera, darbus. Turpretī marksistiskais vēsturnieks Jūdžins Dženovēze rakstā „*Vergu plantāciju nozīme Dienvidu ekonomikas attīstībā*”⁹ izklāstīja savu viedokli par verdzības rentabilitāti. Amerikas Vēsturnieku Organizācijas oficiālajā izdevumā „*The Journal of American History*”, kurā tiek iekļauti darbi par Amerikas Savienoto

⁴ Conrad A. H., Meyer J. R. *The Economics of Slavery in the Antebellum South*. Journal of Political Economy, 1958, Vol. 64, No. 3, p. 95-130.

⁵ Fogel, R. W. *Three Phases of Cliometric Research On Slavery and its Aftermath*. The American Economic Review. 1975, Vol. 65, No. 2. p. 37-46.

⁶ Aptheker, H. *American Negro Slave Revolts*. Science & Society, Vol. 1, No. 4, 1937. p. 512-538; Aptheker, H., Della Chiesa V. *The Study of American Negro Slavery*. Science & Society, Vol. 21, No. 3, 1957, p. 257-263.

⁷ Herskovits, M. J. *The Negro in the New World: The Statement of a Problem*. American Antropologist, Vol. 32, No. 1, 1930. p. 145-155.

⁸ Stamp, K. *Rebels and Sambos: The Search for Negro's personality in Slavery*. The Journal of Southern History, 1971, 37 (3), 367-392 p.

⁹ Genovese, E. *The Significance of the Slave Plantation for Southern Economic Development*. The Journal of Southern History, 1962, Vol. 28, No. 4, p. 422-437.

Valstu vēsturi un vēsturisko notikumu ietekmi uz sociālajiem, politiskajiem un ekonomiskajiem procesiem valstī, 1983. gadā tika publicēts arī Benkrofta balvas ieguvēja un Delavēras Universitātes profesora Pītera Kolčina raksts „Pārvērtējot Pēckara vergu ģimeni: Salīdzinošā perspektīva”¹⁰, kurā autors cenšas lauzt iepriekš pastāvošo romantizēto viedokli par vergu kopienas Dienvidu štatos.

Otra avotu grupa ir monogrāfijas, kurās iepriekš izteiktie spriedumi un kritika tika papildināta ar plašāku un dziļāku avotu analīzi un pielietotās metodoloģijas izklāstu. Izmantotās monogrāfijas iespējams iedalīt darbos, kuros vispārīgi raksturots verdzības modelis, un, kuros analizēti atsevišķi verdzības modeļa elementi. Par pirmo visaptverošo plantāciju verdzības modeļa analīzi kļuva Ulriha Bonnēla Filipsa 1918. gadā izstrādātais darbs „Amerikāņu nēģeru verdzība”¹¹. Filipsa izteiktie spriedumi un vērtējumi kļuva par verdzības pētniecības kanonu līdz 20. gadsimta vidum, kad pilnīgu kritiku Filipsa izstrādāto konceptu balstītiem 1956. gadā veica Kalifornijas Universitātes profesors Kenets Stempss monogrāfijā „Īpašā institūcija”¹². Šis darbs kļuva par lūzumu verdzības izpētē, un uz Stempa darbību atsauksies visi turpmākie verdzības pētnieki, arī Džordžijas Universitātes profesors Jūdžins Dženovēze, kura darbs „Vergturu izveidotā pasaule”¹³ kļuva par pilnīgāko pētījumu par plantatora un vergu savstarpējām attiecībām. Dženovēze pielāgoja šīs attiecības marksistiskajai ideoloģijai, uzsverot vergu pretošanos sistēmai, bet pilnībā ignorējot ASV sabiedrības specifiku. Monogrāfijas papildinātais izdevums 1975. gadā ieguva prestižo Benkrofta balvu. Gadu iepriekš, 1974. gadā, nozīmīgāko ekonometrisko pētījumu par verdzību Dienvidos sarakstīja Hārvardas Universitātes profesori Roberts Fogels un Stenlijs Engermans, radikāli mainot pētīšanas faktoloģisko bāzi. „Laiks uz Krusta”¹⁴ nozīmību apstiprina fakts, ka Fogels 1993. gadā kļuva par Nobela prēmijas laureātu ekonomikā, bet verdzības laukā autori nonāca pie unikāliem pētījumu rezultātiem pateicoties matemātisko un analītisko metožu pielietošanai un milzīga apjoma datu apstrādei. Pētniekiem izdevās apstrīdēt „Consensus” skolas radīto viedokli, ka verdzība nedeva labumu paverdzinātajiem un Filipsa secinājumu, ka verdzība bija ekonomiski neizdevīga plantatoriem. 20. gadsimta beigās darbā „Nebrīvais darbaspēks: Amerikāņu verdzība un dzimtbūšana

¹⁰ Kolchin, P. Reevaluating the Antebellum Slave Community: A Comparative Perspective. *The Journal of American History*, No. 3, 1983. p. 579-601.

¹¹ Phillips, B. U. *American Negro Slavery; A Survey of the Supply, Employment and Control of Negro Labor as Determined by the Plantation Regime*. New York; London: D. Appleton and Company, 1918, 534 p.

¹² Stampp, K. *The Peculiar Institution*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1956, 435 p.

¹³ Genovese, E. *The World the Slaveholders Made: Two Essays in Interpretation*. New York: Pantheon Books, 1969, 274 p.

¹⁴ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. Boston, Toronto: Little, Brown, 1974, 286 p.

*Krievzemē*¹⁵ ar salīdzinošās metodes palīdzību Pīters Kolčins centās izveidot objektīvu skatījumu uz plantāciju verdzības modeli, analizējot iepriekš radīto historiogrāfiju un arhīvu materiālus. Šo darbu var uzskatīt par visaptverošāko verdzības pētījumu tāpēc, ka autoram bija iespēja iepazīties ar darbiem, kas radīti gan no plantatoru, gan paverdzināto skatu punkta.

Avoti, kuros tiek analizēti specifiskie verdzības modeļa elementi, aptver plašāku sociālo procesu analīzi, vai arī koncentrējas tikai uz noteiktā verdzības balsta izpēti un jauninājumu ieviešanu. Tā Čikāgas Universitātes profesors un viens no 20. gs. ievērojamākiem ASV vēsturniekiem Daniels Būrstins darbā „*Amerikāņi: Nacionālā pieredze*”¹⁶ padziļināti pēta vergu kopienas autonomiju un reliģijas nozīmi tās izveidē. Jāpiemin, ka par šo darbu Būrstins saņēma Pulicera balvu. Savdabīgu vergu mentalitātes modelēšanu darbā „*Verdzība: Problēma Amerikas institucionālajā un intelektuālajā dzīvē*”¹⁷ veica vēsturnieks Stenlijs Elkinss, izveidojot mākslīgo „sambo” mentalitāti. Balstoties uz zinātnisko literatūru un izmantojot salīdzināšanas metodi, Elkinss nonāca pie secinājuma, ka vergi bija pakļāvīgi un nespējīgi pretoties. Agrīnos vergu politiskos veidojumus darbā „*Nācija zem mūsu kājām: Melno politiskā cīņa Dienvidos no verdzības līdz lielajai migrācijai*”¹⁸ raksturoja Pensilvānijas Universitātes profesors Stīvens Hāns. Šis pētījums kļuva par vienu no ievērojamākiem veikumiem melnādaino vergu kopienas izpētē 21. gadsimta sākumā, Hānam iegūstot arī Pulicera balvu. Kontrastējot Pītera Kolčina viedoklim, Hāns pierādīja, ka spēcīgā vergu kopienā, kurā indivīdi darbojās saimes labā, veidojās sākotnējie melnādaino politiskie iedīgļi cīņai par pilsoņu līdztiesību.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Šī pētījuma nolūkos ir būtiski iepazīties ar verdzības historiogrāfijas, atsevišķu autoru un verdzības elementu atspoguļojumu literatūrā. Tajā visbiežāk ir izklāstīta kritika pētnieku spriedumiem, kā arī vispārēji pārskati par noteiktu historiogrāfijas skolu vai pētnieka devumu zinātnisko diskursa attīstībā. Arī literatūru par verdzības historiogrāfiju iespējams izdalīt pēc problēmjautājumiem – ar afroamerikāņu vēstures un kultūras izpēti verdzības kontekstā ir

¹⁵ Kolchin, P. *Unfree Labor: American Slavery and Russian Serfdom*. Cambridge: Harvard University Press, 1987, 435 p.

¹⁶ Boorstin, D. *The Americans. The National Experience*. New York: Vintage Books, 1965, 517 p.

¹⁷ Elkins, S. M. *Slavery: A Problem in American Institutional and Intellectual Life*. Chicago: University of Chicago Press, 1959, 313 p.

¹⁸ Hahn, S. *A Nation under Our Feet: Black Political Struggles in Rural South from Slavery to the Great Migration*. Cambridge: Belknap Press, 2003, 624 p.

nodarbojušies gan melnādainie, gan baltie pētnieki. Īpaša nozīme šīs pētniecības lauka attīstībā tika pievērsta agrīnajiem melnādainajiem intelektuāļiem, tā Kalifornijas Universitātes profesors Diksons Brūss darbā „*Ironiska Amerikas vēstures koncepcija: Agrīnie melnādainie vēsturnieki 1883 – 1915*”¹⁹ apraksta pirmā profesionālā melnādainā vēsturnieka Džordža Vašingtona-Viljamsa darbību afroamerikāņu vēstures un sabiedrības pētniecībā, bet Hārvardas Universitātes absolvente un vēsturniece Žakvelīna Gogina darbā „*Apstrīdot balto erudītu rasismu: Kārteris Vudsons un „Nēģeru Vēstures Žurnāls”*”²⁰ analizē Kārtera Vudsona darbību un „*The Journal of Negro History*” ietekmi melnādaino intelektuāļu ideju popularizēšanā. Pagājušā gadsimta vidū, aizsākoties melnādaino cīņai par pilsoņu līdztiesību, pastiprinājās arī pašpasludināto intelektuāļu centieni skaidrot afroamerikāņu vēsturi un kultūru no atšķirīga skatu punkta, ko darbā „*Vēsture kā afroamerikāņu pētījumu centrālais objekts: Pašpasludinātie afroamerikāņu vēsturnieki 1960.-1980. gados*”²¹ vērtē Mičiganas Štata Universitātes vēstures profesors Pero Gaglo Dagbovijs. Nenoliedzami, visplašākā literatūra un kritika ir atrodama par afrocentristu darbību. Šo ekstravaganto pētnieku darbi tiek slavēti un kritizēti gan no melnādaino, gan balto akademiķu puses. Melnādainais nigēriešu politiskais aktīvisks Bajo Ojebade rakstā „*Afrikāņu pētniecība un afrocentrisma paradigma: Kritika*”²² pauž viedokli, ka afrocentristu centieni novietot Āfriku pasaules vēstures centrā ir nepamatoti un tam trūkst pierādījumu, bet Jūtas Universitātes profesors Viljams Kobs rakstā „*Ārpus Āfrikas: Afrocentrisma dilemmas*”²³ norāda, ka afrocentristu vidū trūkst vienota viedokļa par Āfrikas ietekmes pazīmēm. Netrūkst arī atbalstītāju un popularizētāju šai ideoloģijai, tā antropologs Klaidis Vinters darbā „*Afrocentrisms: Pamatota izziņas uzbūve*”²⁴ pozitīvi vērtē Čeika Anta Diopa (Cheikh Anta Diop) apgalvojumu, ka Senās Ēģiptes kultūra ir pārņemta no melnādainajām ciltīm.

Verdzības ekonomisko jautājumu pētniecībā pēc „*Laiks uz Krusta*” iznākšanas risinājās vēl asākas pētnieku diskusijas, kurās plaši tika kritizēta autoru pieeja avotu analīzei un neprecīzo secinājumu izdarīšana. Visapjomīgāko kritiku Fogela un Engermana izstrādātajiem konceptiem

¹⁹ Dickson D. B., Jr. *The Ironic Conception of American History: The Early Black Historians, 1883 – 1915*. The Journal of Negro History, Vol. 69, No. 2, 1984, p. 53-62.

²⁰ Goggin, J. Countering White Racist Scholarship: Carter G. Woodson and The Journal of Negro History. The Journal of Negro History, Vol. 68, No. 4, 1983, p. 355-375.

²¹ Dagbovie, P. G. *History as a Core Subject Area of African American Studies: Self – Taught and Self – Proclaimed African American Historians, 1960s-1980s*. Journal of Black Studies. 2007, vol. 37, No. 5, p. 602-629.

²² Oyebade, B. *African Studies and the Afrocentric Paradigm: A Critique*. Journal of Black Studies, 1990, Vol. 21, No. 2, p. 233-238.

²³ Cobb, W. *Out of Africa: the Dilemmas of Afrocentricity*. The Journal on Negro History, 1997, Vol. 82, No. 1, p. 122-132.

²⁴ Wynters, C. *Afrocentrism: a Valid Frame of Reference*. Journal of Black Studies, 1994, Vol. 25, No. 2, p. 170-190.

veica Ņujorkas Universitātes profesors Herberts Gutmans, vairāk nekā 170 lappušu garā rakstā „*Pasaule, ko izveidoja divi kliometristi. Recenzijas un esejas par F + E – T/C*”²⁵ uzskaitot un izanalizējot 25 lielākās Fogela un Engermana pētījumu kļūdas. Vairāki akadēmiķi norādīja uz autoru kļūdām aprēķinot zemes auglību, vergu demogrāfiju, kā arī neprecīzo vergu darbalaika aprēķināšanu.

Pētījumā ir izmantoti arī divi verdzības historiogrāfijas apskati, kuros pilnīgi izvērtēta prominentāko autoru darbība Dienvidu štatu verdzības modeļa izstrādē un modificēšanā. Mihaila Lomonosova Maskavas Valsts Universitātes profesora un vēsturnieka Nikolaja Bolhovitina grāmatas „*ASV: Vēstures problēmas un mūsdienu historiogrāfija*”²⁶ nodaļā, kas veltīta ASV vēstures zinātnes historiogrāfijai par verdzību, ir aprakstīta visu nozīmīgāko pētnieku darbība līdz grāmatas izdošanai 1980. gadā. Autors izdala trīs blokus – Filipa darbību, „*Consensus*” skolu un kliometrisko verdzības izpēti, kas izmainījuši un ietekmējuši verdzības pētniecības gaitu. Otrs darbs ir Roberta Fogela 2003. gadā izdotā monogrāfija „*Verdzības debates: Retrospektīvs skatījums 1952-1990*”²⁷, kurā verdzības historiogrāfiju autors sāk apskatīt ar 1952. gadā izdoto Keneta Stempa rakstu, kurā tika pārvērtēti pastāvošie verdzības kanoni, bet noslēdz pētījumu ar 1990. gadu, kad, pēc autora domām, noslēdzās pēckara verdzības revizionisms ASV vēsturē. Darbā Fogels īpaši uzsver kliometristu nopelnus Filipa radīto verdzības kanonu laušanā un jauno pētniecības metožu ieviešanā. Tas skaidrojams ar faktu, ka pats Fogels bija viens no aktīvākajiem matemātisko metožu pielietotājiem un popularizētājiem verdzības pētniecībā, tomēr darbā atrodama arī izsmeloša informācija par zinātniekiem, kas nodarbojās ar visu plantāciju verdzības modeļu analīzi.

Noslēdzošā grupa sastāv no visaptverošas kritikas kāda konkrēta autora izvirzītajiem argumentiem. Pie nozīmīgākajiem šīs kategorijas darbiem jāpiemin Džordža Vašingtona Universitātes profesora Daniela Singala veiktā Ulriha Filipa konceptu analīze rakstā „*Ulrihs B. Filipss: Senie Dienvidi kā Jaunie*”.²⁸ Singals nosoda Filipa kritiķus par nespēju saskatīt autora devumu Dienvidu štatu sociālās iekārtas izpētē, tomēr norāda, ka viņa koncepcijas bija kļūdainas un uzskati klaji rasistiski. Marksistiskā vēsturnieka Jūdžina Dženovēzes garās akadēmiskās karjeras pētījumus izanalizējis Notingemas Universitātes profesors Ričards Kings 1977. gadā

²⁵ Gutman, H. *The World Two Cliometrician Made. A Review Essays of F + E = T/C*. The Journal of Negro History, Vol. 60, No. 1, 1975, p. 53-227.

²⁶ Болховитинов, Н. Н. *США: проблемы истории и современная историография*. Москва: Наука, 1980, 405 с.

²⁷ Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*. Louisiana State University Press: Baton Rouge, 2003, 106 p.

²⁸ Singal D. *Ulrich B. Phillips: The Old South as the New*. Journal of American History, 1977, 63 (4), 871-891 p.

izdotajā rakstā „*Marxisms un verdzība Dienvidos*”²⁹. Kings norāda, ka Dženovēze sākotnēji pieņēma marksistu interpretāciju, kurai centās pielāgot Dienvidu verdzības sistēmu, uzsverot vergu un plantatoru kārtas savstarpējo cīņu. Tomēr akadēmiskās karjeras norietā Dženovēze atteicās no marksisma un pieņēma tradicionālo konservatīvismu. Stenlija Elkinsa „sambo” mentalitātes padziļinātu analīzi 1973. gadā veica Floridas Universitātes profesors un vēlākais Pulicera balvas ieguvējs Betrams Vaiats-Brauns (Betram Wyatt-Brown) darbā „*Stenlija Elkinsa Verdzība: Abolicionistiskā interpretācija pārskatīta*”.³⁰ Vaiats-Brauns norāda, ka Elkinsa izstrādātais modelis, kurā plantāciju verdzība tika salīdzināta ar nacistiskās Vācijas koncentrācijas nometnēm, bija pievilcīgs liberāliem uzskatiem, jo piedāvāja neracistisku izskaidrojumu, lai saprastu balto un melnādaino mentalitātes atšķirības, tomēr kritizēta tiek Elkinsa aizraušanās ar izstrādātās mentalitātes raksturošanu, nevis tās pierādījumu meklēšanu.

Aplūkojot Dienvidu štatu verdzības pētniecību ASV vēstures zinātnē, ir jāsecina, ka ļoti plašs ir ne tikai vēstures avotu, bet arī literatūras klāsts. Nav iespējams izanalizēt visus pētniekus, kas iztirzājuši verdzību Dienvidos, tomēr konstruējot historiogrāfijas skolas ir vieglāk apjaust, kuri pētnieki ir devušu ievērojamu pienesumu verdzības modeļa izstrādē. Literatūrā par akademiķu darbiem reizēm vērojams pat ļoti atšķirīgs vērtējums, taču ir iespējams saskatīt arī vienotas tendences.

²⁹ King, R. *Marxism and the Slave South*. *American Quarterly*, 1977, 29 (1), 117-131 p.

³⁰ Wyatt-Brown, B. *Stanley Elkins' Slavery: The Antislavery Interpretation Reexamined*. *American Quarterly*, 1973, 25 (2), p. 154-176.

1. VERDZĪBAS PĒTNIECĪBAS PIRMSĀKUMI

Par ASV vēstures zinātnes rašanos tiek uzskatīts 19. gadsimta vidus, kad par pirmo profesionālo vēsturnieku dēvētais Džordžs Benkrofts publicēja savu monumentālo desmit sējumu ASV vēsturi. No 19. gadsimta 80. gadiem Amerikas Savienoto Valstu vēstures zinātne nonāca pilnīgā teitoņu jeb anglosakšu skolas pārziņā. Teitoņu skolas vēsturnieki uzsvēra angļu un Ziemeļeiropiešu nozīmi amerikāņu kultūras, nacionālās identitātes, mērķu un vērtību pilnveidošanā. 1893. gadā nolasot referātu „Robežas nozīme Amerikas vēsturē” jaunu pieeju ASV vēstures un sabiedrības izpētei un izpratnei radīja profesors Frederiks Džeksons Tērners. Viņš bija pirmais, kas uzsvēra Amerikas sabiedrības veidošanās unikalitāti. 19. gadsimta beigās attīstījās pirmā profesionālo ASV vēsturnieku paaudze. Par fenomenu sociālo procesu analizēšanā kļuva Dienvidu štatu sabiedrības un vergturu kārtas izpēte. Tā kā 19. gadsimta vidū Dienvidu štatos dzīvoja četri miljoni³¹ melnādaino, bija nepieciešams raksturot plantāciju verdzības sistēmu, lai pielāgotu ASV sabiedrības vērtības – demokrātiju, indivīda brīvību un ekonomisko uzplaukumu – Dienvidu štatiem. Par pirmo verdzības pētnieku, kuru ietekmēja jaunās idejas, kļuva 1877. gada 4. novembrī Džordžijas štatā dzimušais Ulrihs Bonnells Filipss. Pēc bakalaura grāda iegūšanas Džordžijas universitātē, 1898. Gadā Filipss satikās ar vēsturnieku Fredriku Džeksonu Tērneru (Frederick Jackson Turner), kuram bija liela nozīme Filipsa uzskatu modelēšanā.

Strādājot Mičigans universitātē no 1911. gada Filipss izstrādāja divus apjomīgākos un nozīmīgākos darbus ASV vēstures zinātnē par plantāciju verdzību un tās vietu Dienvidu štatu sabiedrībā. Darbos veiktā sistemātiskā verdzības analīze bija pirmais šāda veida pētījums ASV vēsturē. 1918. gadā sarakstītā „*Amerikāņu nēģeru verdzība*”³² un 1929. gadā izdotā „*Dzīve un darbs Vecajos Dienvidos*”³³ kļuva par ievērojamākiem un detalizētākajiem verdzības pētījumiem, kuru ietekme uz turpmākajiem darbiem bija milzīga. Filipss kļuva par pionieri Dienvidu štatu plantāciju dokumentu un manuskriptu analizēšanā. Savos darbos aptverot vairākus tūkstošus arhīvu materiālu, Filipssam izdevās radīt jaunu skatījumu uz sabiedrības procesiem Dienvidos. Iespējams, ka viņa galvenais devums verdzības izpētē, bija plantāciju sistēmas jeb modeļa izveide, pēc kuras parauga pētnieki (arī Filipsa kritiķi) turpina analizēt verdzību Dienvidos līdz

³¹ Roark, L. J., etc. *The American Promise: A History of the United States*. Bedford/St. Martin's: Boston, 2009, p. 437.

³² Phillips, U. B. *American Negro Slavery; a Survey of the Supply, Employment, and Control of Negro Labor, as Determined by the Plantation Regime*, 529 p.

³³ Phillips, U. B. *Life and Labor in the Old South*. Boston: Little, Brown, 1929, 375 p.

mūsdienām. Filipss izstrādāja koncepciju, pēc kuras plantāciju verdzības modelis balstījās uz sešiem balstiem: plantatoru un vergu savstarpējām attiecībām un patriarhālismu, melnādaino vietu ASV sabiedrībā, rasu nevienlīdzību, verdzības rentabilitāti, vergu dzīves apstākļiem un Āfrikas ietekmi vergu mentalitātē. Šie aspekti modelēja turpmāko verdzības pētnieku un kritiķu darbus veselas paaudzes garumā.

Iepazīstoties ar Filipsa darbu kopumu var secināt, ka verdzības modeli viņš raksturo kā slēgtu sistēmu, kuras priekšplānā atradās plantatora un verga savstarpējās attiecības. Šo saikni Filipss modelē kā patriarhālismu, kas bija nepieciešams, lai plantāciju kapitālisms vispār spētu funkcionēt. Vienīgais veids, kā saglabāt darbaspēka morāli un līdz ar to arī efektivitāti, bija pārņemt tēvišķas rūpes pār vergiem. Plantators kļuva par „skolotāju” un „tēvu”. Filipss iedibina priekšstatu par sistēmu, kurā plantators ir „tēvs”, bet vergi viņa „bērni”. Tipiska plantācija, pēc Filipsa uzskatiem, kļuva par skolu, kurā nepārtraukti apmācīja un kontrolēja „skolniekus”, kas atradās uz zemāka civilizācijas pakāpiena. Turklāt pēc ietekmīgā pētnieka domām, vergošana plantācijās bija „labākā masu izglītošanas skola, kāda jebkad izgudrota tādu inertu un atpalikušu radījumu skološanai, kādi bija amerikāņu nēģeri.”³⁴ „Antebellum” ēras plantatori laika gaitā bija ieguvuši reputāciju kā slinki un kūtri uzņēmēji, kas lēni pielāgojās ekonomiskajām pārmaiņām, tomēr Filipss pilnībā apstrīdēja šos uzskatus norādot, ka plantācija bija ideāli piemērota audzināšanas mērķim, tā kalpoja drīzāk kā moderna sociālā saimniecība, kas tās iemītniekiem garantēja ideālās amerikāņu dzīves paraugu, kuru nodrošināja plantators ar savu ģimeni.

Analizējot plantāciju verdzības dzīves apstākļus Filipss norādīja, ka plantācijās vergi tika fiziski iespaidoti, tomēr salīdzinot ar citu reģionu skarbo verdzības sistēmu, Dienvidu štatos šī kārtība bija daudz maigāka. Šo viedokli vienīgais no agrīnajiem Filipsa kritiķiem apstrīdēja tolaik jaunais pētnieks Ričards Hofstadters. 1944. gadā iznākušajā rakstā „*U. B. Filipss un plantāciju leģenda*”³⁵ Hofstadters norādīja, ka Filipss, izmantojot datus par lielākajām plantācijām, ir radījis neprecīzu priekšstatu par vergu dzīves apstākļiem. Pastāvēja liela atšķirība starp vergu stāvokli plantācijās, kur strādāja simts vai desmit vergi. Kā uzsver Hofstadters, tad mazajās plantācijās vergiem bija lielākas priekšrocības, tomēr Filipss pārāk maigi atainoja vergu sodīšanu. Šis fakts tiek skaidrots ar to, ka Filipss bija dzimis Džordžijas štatā un ar saviem akadēmiskajiem darbiem vēlējās attaisnot Dienvidu plantatorus.³⁶ Tāpat Filipss neprecīzi ir novērtējis vergu materiālā stāvokļa uzlabošanu – tas tika panākts nevis pateicoties plantatora labvēlībai, bet verga cīņai par

³⁴ Phillips, U. B. *American Negro Slavery; a Survey of the Supply, Employment, and Control of Negro Labor, as Determined by the Plantation Regime*, p. 342 – 343.

³⁵ Hofstadter, R. *The Journal of Negro History*, Vol. 29, No. 2, 1944, p. 109-124.

³⁶ *Ibid.*, p. 122.

labāku apģērbu, ēdienu un darba rīkiem. Tā kā kvantitatīvie avoti, uz kuriem balstījās Filipss, sastāvēja no plantāciju reģistriem, presi, ceļojumu aprakstiem un plantatoru atmiņām, tad viņa darbos nav iespējams atrast to, kā dzīve plantācijā psiholoģiski ietekmēja vergus. Ja pieņemam, ka verdzība kļuva par īpatnēju „skolu” vergiem, tad nenoliedzami jāatzīst, ka šī skola bija unikāla – to nebija iespējams „pabeigt”. Ja vergs nedomā „apmācības laikā”, tad visu savu atlikušo dzīvi viņš arī palika vergs. Pat vairāk, par vergiem kļuva arī viņa bērni, mazbērni un mazmazbērni. Vienīgā iespēja kā izvairīties no verdzības bija bēgšana vai nāve.

Visasākās diskusijas akadēmiskajā vidē izraisīja Filipsa apgalvojumi par melnādaino vergu tradicionālo tipāžu un raksturojumu. 20. gadsimta sākumā antropologu vidū valdīja vienprātība, ka negroīdās rases atpalcība ir skaidrojama ar skarbo Āfrikas klimatu gluži tāpat, kā vēsais Ziemeļeiropas klimats stimulēja anglosakšiem sasniegt augstāku civilizācijas līmeni. Līdz pat 20. gs. 20. gadiem darbi par anglosakšu iedzimto pārkumu parādījās gan Filipsa vēlāk pārstāvētās Viskonsīnas Universitātes pētnieku vidū, gan zinātniskos žurnālos, mācību grāmatās un doktora disertācijās.³⁷ Vergiem piemita bērnišķīgs temperaments – „tipisks melnais”, apgalvoja Filipss, „ir dotā brīža radījums ar mīklainu pagātņi un neskaidru nākotni”, kas disciplīnas varā reaģēs ar „vieglu un tīkamu padevību”.³⁸ Melnādainie vergi bija tūļīgi un nevīžīgi, kad atstāti darboties bez uzraudzības, bet pielikti pie darba, tie kļuva spēcīgi un konkurētspējīgi. Ja šie vērtējumi par melnādaino vergu personību bija patiesi, tad baltajiem Dienvidu iedzīvotājiem nevajadzēja baidīties no iespējamiem vergu dumpjiem. Filipss pilnībā atbalstīja šo tēzi, uzsverot, ka, ja plantators baidījās no masu vardarbības un dumpjiem savu vergu vidū, tad vai nu viņš neaptvēra melnādaino personības īpatnības, vai nespēja atšķirt faktus no baumām. Vairākos darbos tiek uzsvērtā plantāciju verdzības „veiksmes formulu”: lai saimniecība nestu peļņu, tajā bija jāapvieno apdomība un stingrība, kā arī pacietība un laipnība pret vergiem. Šo īpašību kopums nodrošināja vergu pilnīgu pakļautību, līdz ar to arī plantācijas ekonomisko rentabilitāti – „Ideālu vergu kontroli varētu salīdzināt ar dzelzs roku samta cimdā”.³⁹

Tā kā Ulriha Bonnēla Filipsa darbos galvenā uzmanība tika pievērsta plantatoru dzīvei Dienvidos un šo uzņēmēju veikumam negroīdās rases „audzināšanā” un „skološanā”, bet avotu bāze sastāvēja no plantatoru rakstītām atmiņām un veidotām uzskaitēm, tad nevarēja uzskatīt izvirzītās koncepcijas par visaptverošām. Par aktīvākajiem Filipsa kritiķiem attiecībā uz melnādaino iedzīvotāju tipāžu un personību kļuva agrīnie afroamerikāņu intelektuāļi, kas kritizēja

³⁷ Singal, D. *Journal of American History*, 1977, 63 (4), p. 880.

³⁸ Phillips, U. B. *American Negro Slavery*, p. VII-IX.

³⁹ *Ibid.*, p 385.

Filipsa darbus, pievērsās viedokļu pārskatīšanai par to, vai melnādainajiem bija autonoma kultūras dzīve, tradīcijas un vēsture, kuru ir nepieciešams izpētīt. Šo intelektuāļu galvenais mērķis bija pierādīt, ka afroamerikāņi bija spējīgi un vērtīgi Amerikas civilizācijas attīstībā, kā arī pielāgojušies sabiedriskajai dzīvei pēc emancipācijas.⁴⁰ Lai arī lielākā daļa no pētniekiem bija amatieri, viņu darbos tika apskatīta plaša, iepriekš neizpētīta, avotu bāze. Nenoliedzami afroamerikāņu pētījumi par Amerikas vēsturi atšķīrās no vadošo balto pētnieku secinājumiem, tomēr nākotnē šie darbi kļuva par paraugu nākamajiem akadēmiski izglītotajiem afroamerikāņu zinātniekiem.

Rasu vienlīdzības ideju pirmais pauda Džordžs Vašingtons – Viljamss, kura 1883. gadā izdotā „*Negroīdās rases vēsture Amerikā*”⁴¹ kļuva par pirmo melnādainā vēsturnieka monogrāfiju ASV vēstures zinātnē. Savos spriedumos Vašingtons – Viljamss izvirzīja domu par rasu vienlīdzību Dieva priekšā. Akadēmiskajā vidē pētnieks cīnījās pret balto intelektuāļu rasistiskajiem uzskatiem, cerot, ka „pienāks diena, kad nebūs ne Ziemeļi, ne Dienvidi, ne melnie, ne baltie. Mēs visi būsīm Amerikas pilsoņi ar vienlīdzīgiem pienākumiem un tiesībām.”⁴² Āfrikas ietekmi vergu uzvedībā pārvērtēja Kārters Godvins Vudsons, kura galvenais nopelns bija 1915. gadā dibinātā „*Nēģeru dzīves un vēstures asociācija*”, un Viljams Edvards Burghards DiBuā, kurš kļuva par pirmo afroamerikāni, kas ieguvis doktora grādu vēsturē un socioloģijā. Kopā ar Čārlzu Vesliju (Charles Wesley) un Džonu Frenklinu, melnādainie intelektuāļi ar zinātnisko rakstu palīdzību centās mainīt balto akademiķu uzskatus par afroamerikāņiem. Diemžēl līdz 20. gadsimta 40. gadiem akadēmiskajā vidē valdīja atklāti rasistiski uzskati un likumi - Dienvidu štatu arhīvos melnādainajiem pētniekiem netika dota atļauja piekļūt dokumentiem un lietām. Tāpat melnādainajiem vēsturniekiem bija maz iespēju apmeklēt vadošo vēstures organizāciju sanāksmes. Pateicoties 1916. gadā izveidotajam „*The Journal of Negro History*” afroamerikāņu autoriem parādījās vieta, kur realizēt savus akadēmiskos darbus. Neilgi pēc tam DiBuā radīja unikālu, līdz mūsdienām aktuālu ideju par Āfrikas pagātni. Pētnieciskajos darbos Vudsons asi kritizēja Filipšu, norādot, ka viņa darbi sastāv no sausiem faktiem, kuri apskatīti no plantatoru skatu punkta, tāpēc nedod atbildes uz jautājumiem par plantāciju melnādaino vergu domām, jūtām un zināšanām. Zinātniskajās publikācijās Vudsons kritizēja mācību iestāžu attieksmi pret

⁴⁰ Holt, T. *From Slavery to Freedom and the Conceptualization of African-American History*. The Journal of Negro History, Vol. 85, No. 1/2, 2000, p.22

⁴¹ Washington-Williams, G. *History of the Negro Race in America from 1619 to 1880: Negroes as Slaves, as Soldiers, and as Citizens*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1882, 479 p.

⁴² Dickson D. B., Jr. The Journal of Negro History, Vol. 69, No. 2, 1984, p. 58.

afroamerikāņu vēsturi, īpaši Dienvidu štatos.⁴³ Pateicoties šo intelektuāļu aktivitātei ASV vēstures zinātnē tika iezīmēts jauns pētniecības diskurss – afroamerikāņu vēstures izpēte, kuru ignorēja baltie akadēmiķi. Grāmatā „*Amerikas nēģeru verdzība*” Filipss uzskaita, ka melnādaino populācija ir tik pakļāvīga, sašķelta un draudzīga attiecībā pret baltajiem, ka nopietnas pretošanās nemaz nav iespējamas.⁴⁴ Pēc autora domām tās dažas vergu sacelšanās, kas parādījās presē bija no konteksta izrautas, un tām nebija paliekošu pēdu turpmākajā plantāciju darbībā. Tomēr pat ietekmīgais vēsturnieks nevarēja izskaidrot Neta Tērnera vergu dumpi, kura rezultātā ātri tika mobilizēti 70 vergi, kas Virdžīnijas štatā 1831. gadā nogalināja ap 60 baltos iedzīvotājus. Šādus notikumus Filipss vērtēja kā „vērā ņemamu verdzības defektu”. Melnādaino vergu dumpju pētīšanā 20. gs. 40. gados sevi pieteica marksistiskais vēsturnieks Herberts Aptekers. Viņa 1943. gadā Kolumbijas Universitātē aizstāvētā doktora disertācija⁴⁵ bija veltīta afroamerikāņu vergu dumpju analīzei. Aptekers sevi uzskatīja par Viljama DiBuā protežē, aktīvi cīnoties par melnādaino tiesībām. Aptekers uzsvēra, ka Filipsa darbos ir līdz tam laikam visplašāk izanalizētie avoti par vergu dumpjiem, kaut gan norādīja, ka izteiktie spriedumi par vergu bērnišķīgo un pakļāvīgo raksturu ir neobjektīvi. Aptekers nodalīja septiņas vergu pretošanās formas – brīvības atpirkšana, sabotāža, pašnāvība un sevis sakropļošana, bēgšana uz citvalstu armijām, iesaistīšanās federālajā armijā un sacelšanās.⁴⁶ Filipsa argumentus par vergu nespēju pretoties verdzības sistēmai Aptekers atspēko ar konkrētiem piemēriem, aptverot datus par 130 nozīmīgiem dumpjiem pārsvarā Masačūsetas, Dienvidkarolīnas, Virdžīnijas un Džordžijas štatos laika posmā no 1663. – 1865. gadam. Pēc Aptekera domām dumpju nozīme Dienvidu štatos atspoguļojas gan politiskajā, gan sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, tomēr skaidrs, ka vēsturnieks centās pierādīt Kārļa Marksa tēzi par apspiesto šķiru cīņu arī ASV, pilnīgi ignorējot ASV sabiedrības specifiku. Galvenais Aptekera devums ir cenšanās mainīt priekšstatus par vergu mentalitāti, papildinot tos ar piemēriem par dumpīgiem vergiem – Netu Tērneru, Denmarku Vesiju un Džonu Braunu. Analizējot šo vergu spēju apvienot citus melnādainos un nabadzīgus baltos, kā arī organizējot uzbrukumus plantatoriem, Aptekers rāda, ka vergi nemaz nebija tik pakļāvīgi un viņu dumpīgo raksturu plantatoriem nācās apspiest.⁴⁷

Nenoliedzami tieši Filipssam pieder tēze par to, ka Āfrika bija kulturāls tuksnesis, tāpēc „pagāniskie mežoņi” bija jāsavaldā, lai viņi iederētos kristīgajā sabiedrībā, jo to dzīvnieciskie

⁴³ Woodson G. C. The Journal of Negro History, Vol. 4, No. 3, 1919, p. 278.

⁴⁴ Ibid., p. 474 - 476

⁴⁵ Aptheker, H. American Negro slave revolts. New York: Columbia University Press, 409 p.

⁴⁶ Aptheker, H. Science & Society, Vol. 1, No. 4, 1937. p. 512.

⁴⁷ Ibid., p. 519.

impulsi jebkurā brīdī varēja izlauzties. Sasniegt civilizētu stāvokli vergi varēja tikai imitējot baltos, tomēr šeit Filipša darbos sastopama dilemma – citreiz viņš norāda, ka melnādainie nevarēja pilnībā iekļauties Dienvidu sabiedrībā, tomēr nespēja paskaidrot, kāpēc būtu jānošķir no baltajiem inteligentus un pašpārliecinātus mulatus un kvarteronus, kas ieņēma cienījamus amatus. Šo apstākli Filipss centās izskaidrot norādot, ka melnādainajiem piemita dabiska „imitēšanas spēja”, kas bija daļa no viņu dzimtenei raksturīgā mantojuma, tāpēc vergi ātri apguva jaunos darbus. Akadēmiskajos darbos DiBuā un Vudsons centās atspēkot Filipša tēzes par to, ka melnādainie atrodas uz zemāka intelektuālā attīstības līmeņa, kā arī ir mežonīgi radījumi, kas tika ievesti no kulturālā tuksneša – Āfrikas. Akadēmiskajos darbos Dibuā pierādīja, ka Sudānā un Rietumāfrikā veidojās civilizāciju centri un pilsētvalstis, kā arī afrikāņi veidoja augstas kvalitātes keramikas, bronzas, stikla un dzelzs priekšmetus, šīs spējas praktizējot arī verdzības apstākļos.⁴⁸ Tieši vergu tirdzniecība kļuva par afrikāņu kultūras norieta galveno cēloni, jo tādā veidā iedzīvotāji tika atrauti no savas pagātnes un saknēm, tomēr to apziņā Āfrikas mantojums saglabājās no paaudzes uz paaudzi. Visa mūža garumā DiBuā aizstāvēja afroamerikāņu tiesības, atbalstot rasu vienlīdzību un pētot Āfrikas kultūras saknes. Viņa ieguldījums ir tik nozīmīgs un plašs, ka mūsdienās DiBuā dēvē par „Panafrikānisma tēvu”.⁴⁹

Pirmajām divām melnādaino intelektuāļu paaudzēm galvenokārt raksturīga cīņa par melnādaino tiesībām, un to var saprast, skatoties kādā politiskā un sociālā situācijā šī cīņa risinājās. Iespējams, arī tāpēc šo akadēmiķu individuālie pētījumi neguva plašu rezonansi, tomēr vēlākās afroamerikāņu paaudzes uzsvērs tieši Vašingtona – Viljamsa, DiBuā un Vudsona sagatavoto „augšni” afroamerikāņu vēstures pētījumiem, kurā neatsverama loma būs „*The Journal of Negro History*” izveidei un darbībai.

Dekādi vēlāk, 20. gadsimta 30. gados, afroamerikāņu vēstures izpētē sevi pieteica antropologs Melvils Herskovics (Melville Herskovits). Kā savu pētniecības lauku Herskovics izvēlējās Āfrikas kultūras, sabiedrības un tradīciju izpēti. Viņa lielākais nopelns ir Afroamerikāņu studiju izveide un popularizēšana Amerikas akadēmiskajā dzīvē. Jau ar pirmajiem darbiem Herskovits koncentrējās uz saikni starp Āfrikas kultūru un afroamerikāņiem Dienvidos, kā galveno pētījumu jautājumu uzstādot – vai vergi saglabāja atšķirīgās pazīmes arī pēc aizvešanas no Āfrikas? Herskovits bija pirmais baltais zinātnieks, kurš pauda atšķirīgu viedokli par melnādaino cilvēku pagātni, atšķirībā no Ulriha Bonnēla Filipša. Herskovits ne tikai noraidīja tēzi

⁴⁸ Goggin, J. *The Journal of Negro History*, Vol. 68, No. 4, 1983, p. 356.

⁴⁹ Contee G., C. *The Emergence of Du Bois as an African Nationalist*. *The Journal of Negro History*, Vol. 54, No. 1, 1969, p. 49.

par to, ka vergi nākuši no „kulturāla tuksneša” un verdzības sistēmā nav saglabājuši savas tradīcijas, viņš sistemātiski atspēkoja Filipša uzskatus, pierādot, ka vergi no Āfrikas mantoja sociālo struktūru, tradīcijas, reliģiju un folkloru, kas pilnībā saglabājās verdzībā, kaut arī plantatori visiem spēkiem centās to novērst.⁵⁰ Tā kā gandrīz visi vergi bija analfabēti, tad īpašu nozīmi Herskovits pievērsa mutvārdu kultūrai un folklorai. Antropologu interesēja tas, vai tipiskā melnādaino uzvedība ir iedzimta, vai tās ir kultūras pēdas – „kāpēc nēģeri vienmēr ir priecīgi? Kāpēc viņiem patīk dziedāt un dejot? Vai melnādainajiem ir noteikts temperaments? Vai visi nēģeri ir ekstraverti?”⁵¹ Afroamerikāņu reliģisko rituālu (vudū) un mutvārdu folkloras saknes, pēc antropologa domām, nebija iespējams izsekot. Herskovits nespēja viennozīmīgi atbildēt uz izvirzītajiem jautājumiem, jo uzskatīja, ka nav pietiekami izpētītas Āfrikas ciltis, kā arī melnādainie nonāca dažādos kultūras kontaktos gan ar baltajiem, gan indiāņiem. Viņš pieļāva domu, ka afroamerikāņu kultūru ietekmējuši un transformējuši visi šie sakari. Pievēršoties verdzības ietekmei uz melnādaino vergu, Herskovits nespēja izskaidrot samierināšanos ar represīvo sistēmu. Kā iespējamo variantu minot to, ka vergi Amerikā zināja tikai plantāciju verdzību, tāpēc nespēja iedomāties, ka ir iespējams dzīvot savādāk.⁵²

Pētījumu rezultātā Ulrihs Bonnells Filipss nonāca pie secinājuma, ka verdzība bija efektīva ekonomiska vienība, kurā plantatori apguva prasmi vadīt savu biznesu. Pēc viņa domām plantāciju verdzības panākumu atslēgas vārds bija „rutīna” – industrijas sekmes bija atkarīgas no regularitātes un noteikta, atkārtota, vienveidīga darba.⁵³ Ietekmīgais pētnieks ne tikai slavēja plantāciju verdzību kā audzinošu sistēmu. Viens no viņa kritikas mērķiem bija plantāciju verdzības ekonomiskais izdevīgums plantatoram, kā arī verdzības nozīme Dienvidu štatu ekonomiskajā izaugsmē. Jau 1905. gadā izdotajā rakstā⁵⁴ viņš apgalvoja, ka verdzība, kas sākotnēji bija rentabla, no 19. gs. vidus plantatoram sāka nest tikai zaudējumus, tā kļuva apgrūtināša un pārtapa par ekonomiskās lejupslīdes galveno cēloni. Kāpēc plantatori turpināja šo neizdevīgo biznesu? Filipss to pamatoja ar tēvišķām rūpēm par saviem skolniekiem, jo verdzība bija nepieciešama, lai saglabātu abu rasu labklājību. Verdzība kļuva par progresa kavēkli. Tā aizkavēja ekonomisko paplašināšanos, bloķēja uzlabotas tehnikas ieviešanu Dienvidu zemes apstrādē. Tā kā Dienvidu rūpniecība balstījās uz plantāciju smago darbu, tā iesprostoja

⁵⁰ Herskovits, M. J. *American Anthropologist*, Vol. 32, No. 1, 1930. p. 149.

⁵¹ *Ibid.*, p. 151.

⁵² *Ibid.*, p. 153.

⁵³ Singal, D. *Journal of American History*, 1977, 63 (4), p. 875.

⁵⁴ Phillips, U. B. *The Economic Cost of Slaveholding in the Cotton Belt*. *Political Science Quarterly*, 1905, Vol. 20, p. 257 – 275.

plantatorus nebeidzamā ciklā, kas sastāvēja no spekulācijām ar vergu un zemes cenu svārstībām. Filipa slēdzienus par plantāciju rentabilitāti līdz 20. gs. vidum apstrīdēja tikai Ričards Hofstadters. Galveno triecienu Hofstadters izdarīja Filipa pētījumu datiem: tie bija neobjektīvi, ignorējot mazās plantācijas. Pēc Hofstadtera pētījumiem, Filipss verdzību bija raksturojis no lielo plantatoru puses. Viņa grāmatās trūkst mazo un lielo plantāciju salīdzinājuma. Galvenā problēma, uzskata Hofstadters, ir tā, ka lielās plantācijas nepilnīgi ataino patieso dzīvi verdzībā. Viņš norāda, ka Filipa sniegtā informācija ir neadekvāta un maldina par patieso Dienvidu štatu plantācijas stāvokli, jo ir vērsts nepareizs uzsvars uz lielajām plantācijām, līdz ar to arī atzinumi par rentabilitāti un verdzības nozīmi Dienvidu štatu ekonomikā ir neprecīzi. Filipss grāmatā „*Dzīve un darbs senajos Dienvidos*” raksturojis 29 plantācijas un nevienā no tām vergu skaits nebija mazāks par 50. 1860. gada dati liecina, ka tikai 3% plantatoru piederēja šai kategorijai.⁵⁵ Vidējais vergu skaits plantācijās, par kurām ir runa Filipa pētījumos ir 199,2. Tiek kritizēta arī plantāciju ģeogrāfiskā izvēle, kas kopumā aptver 703332 vergus, kas ir tikai 17,9% no visiem vergiem Dienvidu štatos uz to brīdi.⁵⁶ Zīmējot idillisku Dienvidu štatu ainu, Filipss pārsvarā balstījās uz materiāliem par plantācijām, kurās strādāja vairāk kā 100 vergi. Rezultātā runa bija tikai par aptuveni 1% no visām plantācijām.⁵⁷ Hofstadters nedaudz attaisno Filipu norādot, ka plantatori, kuriem piederēja desmit vai mazāk vergu, nepiekopa grāmatvedības datu regulāru atjaunošanu, līdz ar to bija ļoti sarežģīti iegūt informāciju par šīm plantācijām. Filipss arī vainoja verdzību imigrantu aizbiedēšanā no Dienvidu štatiem.⁵⁸ Tomēr visu akadēmiskās karjeras laiku ir vērojamas Filipa simpātijas pret Jauno Dienvidu plantatoriem, tos viņš uzskaita kā centīgus un piezemētus biznesmeņus, kas bija vairāk ieinteresēti sabiedrības labklājībā, nekā personiskās ārišķībās. Visi šie Filipa spriedumi ļauj secināt, ka, iespējams, šādā veidā – raksturojot verdzību kā nerentablu un audziņošu sistēmu, kā arī slavējot patriarhālismu, Filipss cenšas attaisnot verdzību Dienvidos.

19. gs. beigās ASV vēstures zinātnē plantāciju verdzības pētniecība aizsākās Progresīvās historiogrāfijas skolas ietvaros. Ietekmējoties no šī posma vēsturniekiem, pirmos fundamentālos darbus par plantāciju verdzību Dienvidu štatos sarakstīja Ulrihs Bonnels Filipss. Viņa galvenais nopelns bija plantāciju verdzības modeļa un struktūras izveide, par kuras elementiem diskusijas ASV vēstures zinātnē turpinās līdz mūsdienām. Apstrīdot Filipa spriedumus par melnādaino

⁵⁵ Hofstadter. R. *The Journal of Negro History*, Vol. 29, No. 2, 1944, p.115.

⁵⁶ *Ibid*, p. 118.

⁵⁷ Болховитинов, Н. Н. *США: проблемы истории и современная историография*, с. 161; Hofstadter. R., *The Journal of Negro History*, Vol. 29, No. 2, 1944, p. 119.

⁵⁸ *Ibid.*, с. 158.

vergu raksturu un tipāžu, akadēmiskajās diskusijās iesaistījās ne tikai vēstures zinātnes, bet arī antropoloģijas un socioloģijas pārstāvji. Debates risinājās jautājumos par verdzības rentabilitāti un Āfrikas ietekmi vergu uzvedībā – afroamerikāņu intelektuāļi savos pētījumos centās pierādīt, ka melnādainie neatrodas uz zemāka intelektuālās attīstības pakāpiena, bet lielākā kritika gūlās uz Filipa izmantotajiem neprecīzajiem izejas datiem. Šo pētnieku kritika nebija visaptveroša, jo tā bija vērsta tikai uz daļu no Filipa izstrādātā verdzības modeļa punktiem.

2. „CONSENSUS” HISTORIOGRĀFIJA: RADIKĀLAS PĀRMAIŅAS VERDZĪBAS PĒTNIECĪBĀ

Otrā Pasaules kara gados ASV vēstures zinātnē risinājās strauja vecās hierarhiskās antropoloģijas pārskatīšana. Jaunie pētnieki vairs nevēlējās akceptēt Ulriha Bonneta Filipsa pieņemto rasistisko modeli, kurā uz augstākās civilizācijas pakāpes atradās anglosakši, bet uz zemākās – melnādainie. 20. gs. vidū norisinājās Filipsa izstrādāto verdzības kanonu pārskatīšana. Šo jauno pēckara zinātnieku darbība verdzības pētniecības laukā izvērtās tik plaša, ka ir iespējams runāt par atsevišķu historiogrāfijas novirzienu. Tā kā galvenais uzdevums bija atteikties no rasistiskiem uzskatiem, aizsākt verdzības pētniecību no vergu skatu punkta, kā arī pārvērtēt visus Filipsa izteiktos spriedumus gan par plantāciju verdzības struktūru, gan vergu un plantatoru attiecībām, gan verdzības ekonomisko izdevīgumu un vergu mentalitāti, tad ASV vēstures zinātnē šos pētniekus pieskaita „Vienprātības” jeb „*Consensus*” skolai. Par visnozīmīgāko pētniecības lauka novitāti uzskatāma verga mentalitātes definīcijas izstrādāšana, šīs mentalitātes izpausmju pētīšana, kā arī vergu uzvedības modeļa izveide.

„*Consensus*” skolas sākumu datē ar Keneta Stempa 1952. gadā izdoto rakstu „*Vēsturnieks un Dienvidu nēģeru verdzība*”⁵⁹. Rakstā Stemps paziņoja par savu iecerī sarakstīt grāmatu, kas pilnībā apstrīdētu Filipsa un viņa sekotāju spriedumus. Grāmata „*Īpašā institūcija*”⁶⁰ tika izdota 1956. gadā, un lai gan jau agrāk bija mēģinājumi sistemātiski atspēkot Filipsa tēzes par verdzības modeli, tieši Stempa izteiktā kritika kļuva par pamatu trīsdesmit gadus ilgušajām vēsturnieku debatēm par plantāciju verdzību Dienvidos.⁶¹

Pirmkārt, Stemps norādīja uz Filipsa darbos izmantoto kļūdaino metodoloģiju. Līdzīgi kā Hofstadters nepilnu dekādi iepriekš, autors kritizēja Filipsu par izmantotajiem avotiem, norādot, ka nav iespējams pilnībā izprast verdzību, ignorējot mazās plantācijas un galvenokārt to, ko varēja pastāstīt vergi. Stemps uzsver, ka ziņas par melnādaino uzvedību un dzīvi plantācijā nāk no balto darbiem. Problēma sastopama arī tajā, ka melnādaino vēstules pārsvarā ir rakstītas baltajiem, vergu autobiogrāfijas tika diktētas un tās pierakstīja baltie, kā arī vergu folkloru un dziesmas apkopoja baltie. Stemps norāda, ka starp plantāciju vergu un vēsturnieku visos

⁵⁹ Stamp, K. *The Historian and Southern Negro Slavery*. The American Historical Review, Vol. 57, No. 3, 1952, pp. 613-624.

⁶⁰ Stamp, K. *The Peculiar Institution: Slavery in the Ante-Bellum South*, 1967.

⁶¹ Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*, p. 2.

rakstītajos avotos pa vidu atrodas baltais cilvēks.⁶² Par spīti šai kritikai, Stemps ir izvēlējis savus darbus veidot pēc tādas pašas metodoloģijas kā Filipss – analizējot arhīvu materiālus, Stemps atlasīja „tipiskās” plantācijas, un secinājumus veica balstoties uz šiem dokumentiem. Rezultātā Stemps pauda pretējus uzskatus Filipssam, tomēr nav teikts, ka atlasītie dokumenti patiešām bija tipiski lielākajai daļai Dienvidu štatu plantācijām.⁶³

Stemps savos darbos galvenokārt centās pārvērtēt verdzības sistēmas ietekmi uz vergiem. Par viņa galveno kritikas avotu kļuva Filipsa publikācijas, kurās nebija sastopama kritiska analīze par plantatoru attieksmi pret vergiem, bet kā norāda Stemps, tad plantatorus pirmkārt interesēja peļņa, tāpēc tika darīts viss, lai to palielinātu, līdz ar to nežēlības pret vergiem bija ikdienišķa parādība. Visnozīmīgākais Stempa devums tomēr bija Filipsa iedibināto rasistisko kanonu kritika. Pirmkārt, Stemps noliedza Filipsa izteikumus par to, ka melnādainie atrodas uz zemāka intelektuālās attīstības pakāpiena, to pierādot ar jaunākajiem biologu, psihologu, sociologu un antropologu pētījumiem. Izanalizējot milzīgu informācijas daudzumu Stemps nonāca pie secinājuma, ka melnādainajiem un baltajiem ir līdzvērtīgs intelektuālais potenciāls. Autors oponenta viedoklim, ka melnādaino personība un temperaments viņus padarīja par dabīgiem balto vergiem, norādot, ka indivīda personība nav konkrētas rases īpatnība, bet individuāla psiholoģiska iezīme. Runājot par vergu dzīves apstākļiem, Filipss skaidroja, ka vergi saņēma pilnvērtīgu uzturu, tomēr Stemps norāda, ka daudzās plantācijās vergu ēdienkartē nebija iekļauta svaiga gaļa, olas, piens, dārzeņi un augļi.⁶⁴ Pievēršoties melnādaino kultūras identitātei, Stemps uzsvēra, ka galvenā problēma nebija tā, ka Filipss bija ignorējis melnādaino atšķirīgo kultūru, bet, ka viņš bija radījis mītu par viņiem kā glēvulīgiem, paklausīgiem un inertiem radījumiem, kas bija tendēti uz melošanu, zagšanu un izvairīšanos no pienākumiem. Vergi tiešām zaga no plantācijām un nestrādāja, bet tādā veidā viņi pretojās plantatoram dienu no dienas. Pēc Filipsa domām ideāls vergs bija tāds, kas izturējās lojāli un pieklājīgi pret plantatoru, strādāja uzticīgi un ar prieku. Pēc Stempa domām tik nežēlīgā sistēmā kāda bija verdzība, ētikas standarti neeksistēja, tieši otrādi – labi vergi bija tie, kas veica sabotāžas, lauza instrumentus un simulēja slimības.⁶⁵ „Īpašā institūcija” kļuva par iespaidīgāko verdzības negatīvo aspektu atspoguļojumu. Pat vairāk, autors parāda kā plantatoru un vergu attiecības pēc savas dabas bija brutālas, sadistiskas un rupjas. Tādas pastāvēja arī starp baltajiem, bet īpaši spilgti atspoguļojās plantatoru un vergu sadzīvē. Stemps norāda, ka dzīve verdzībā izkropļoja vergu savstarpējās attiecības un padarīja

⁶² Stamp, K. *The Journal of Southern History*, Vol. 37, No. 3, 1971, p. 368.

⁶³ Aptheker, H., *Della Chiesa V. Science & Society*, Vol. 21, No. 3, 1957, p.260.

⁶⁴ Stamp, K. *The Journal of Southern History*, Vol. 37, No. 3, 1971, p. 385.

⁶⁵ Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*, p. 11.

normālas ģimenes izveidošanu par neiespējamu. Autors verdzības sociālos aspektus savos darbos iztīrēja daudz plašāk nekā Ulrihs Bonnells Filipss.⁶⁶

Kā jau iepriekš tika minēts, tad profesora Keneta Stempa darbība verdzības pētniecībā izraisīja plašas diskusijas ASV akadēmiskajā dzīvē. Pārvērtējot Filipsa uzskatus viņš lika balstus jaunai historiogrāfijas skolai, bet jau gadu vēlāk parādījās pirmie zinātniskie raksti par Stempa darbu nozīmi. 1959. gadā Ričarda Hofstadtera audzēknis Stenlijs Elkinss izdeva grāmatu „*Verdzība: Problēma Amerikas institucionālajā un intelektuālajā dzīvē*”⁶⁷. Atšķirībā no Filipsa un Stempa darbiem, kuros bija izmantota plaša avotu bāze, ieskaitot arhīvu materiālus, Elkinsa grāmata galvenokārt balstījās uz literatūru un autora teorētiskajiem spriedumiem. Lēmums neanalizēt to pašu avotu bāzi bija apzināts, jo autors norādīja, ka šie materiāli jau iepriekš ir uzmanīgi izpētīti un zināmi lielākajai daļai verdzības pētnieku. Tā vietā Elkinsa darbā plaši ir izmantota analogijas metode, kurā plantāciju verdzība salīdzināta ar nacistiskās Vācijas koncentrācijas nometnēm Otrajā Pasaules karā, vēsturiski salīdzinošā analīze starp Dienvidu štatu un Latīņamerikas valstu verdzības modeļiem, kā arī psiholoģijas un vairāku citu starpdisciplināro metožu izmantošana.⁶⁸

Salīdzinot verdzību Dienvidos ar koncentrācijas nometnēm, Elkinss nonāca pie secinājuma, ka verdzība bija slēgta sistēma, no kuras nebija iespējams izbēgt. Tajā saimniekam bija absolūta vara, verga dzīve tika pilnībā kontrolēta un nebija iespējams izbēgt no soda. Saimnieks noteica vergu lomas, vērtēja viņu sniegumu, kā arī apbalvoja saskaņā ar padarīto darbu. Elkins gan uzsvēra, ka analogija nav jāuztver burtiski, līdzības saskatot tajā, ka gan verdzība, gan koncentrācijas nometnes kalpoja kā soda un aizsardzības institūcijas. Individuālās psihiskās aizsardzības rezultātā ieslodzītie uzlūkoja sargus kā „labos tēlus”. Ja koncentrācijas nometnēs šāda izturēšanās tika panākta divu līdz triju gadu laikā, tad autors uzsver, ka vergu apziņā šāda uzvedība izpaudās pat vairākās paaudzēs.⁶⁹ Tāda tipa verdzības sistēmas rezultāts bija vienmēr atkarīgais un neatbildīgais „sambo”. Kontrastējot Stempa un Apteķera viedoklim, Elkinss norāda, ka vergs nebija dumpinieks, bet „sambo” – „paklausīgs, bet bezatbildīgs, uzticams, bet slinks, pazemīgs, kaut arī mēdza bieži melot un zagt. Vergu uzvedība bija pilna ar bērnišķīgām iezīmēm un bērniem raksturīgu pārspīlēšanu. Viņu attiecības ar saimniekiem raksturoja pilnīga pakļāvība un bērnišķīga piesaiste.”⁷⁰ Tāpat kā Filipss, arī Elkinss uzskatīja, ka

⁶⁶ Apthecker, H., Della Chiesa V. *Science & Society*, Vol. 21, No. 3, 1957, p.260.

⁶⁷ Elkins, S. M. *Slavery: A Problem in American Institutional and Intellectual Life*. Chicago, 1959.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 224 – 226.

⁶⁹ Stamp, K. *The Journal of Southern History*, Vol. 37, No. 3, 1971, p. 373.

⁷⁰ Wyatt-Brown, B. *American Quarterly*, 1973, 25 (2), p. 172.

klūt par patstāvīgu un pašpaļāvīgu indivīdu vergi varēja tikai tad, ja tiem blakus bija paraugi kam līdzināties. Tomēr atšķirībā no Filipa Elkinsa nepievērsa tika lielu nozīmi plantācijā eksistējošajai patriarhālisma sistēmai. Atšķirība vienīgi tāda, ka Filipss uzskatīja, ka šāda uzvedība vergiem piemīt jau kopš dzimšanas, kamēr Elkins uzsvēra, ka tikai verdzības sistēmas ietekmē veidojās „sambo”.

2.1. „Consensus” skolas diskusijas par vergu mentalitāti un uzvedību

Pavisam neilgi pēc Elkinsa grāmatas iznākšanas, diskusijās par plantāciju verdzību iesaistījās divdesmitā gadsimta otrās puses ietekmīgākais marksistiskais vēsturnieks Jūdžins Dženovēze. Kritiku Elkinsa darbiem un savu atšķirīgo viedokli par vergu dzīvi plantācijās pauda arī Kenets Stemps. Iesaistoties akadēmiskajās diskusijās par vergu mentalitāti, Dženovēze sniedza savu atšķirīgo interpretāciju par saimnieku un vergu attiecībām, un vergu izturēšanos. Tāpat kā Filipss Dženovēze šīs attiecības novietoja verdzības centrā, uzsverot, ka saimnieks bija psiholoģiski un ekonomiski neatkarīgs no vergiem, līdz ar to ieguva pār tiem neierobežotu varu, kamēr vergi plantatoru uzskatīja par absolūtu taisnīguma iemiesojumu. Katrā vergā mājoja gan Nets Tērnērs, gan „sambo”.⁷¹ Dženovēze piekrita Elkinsam jautājumā par vergu mentalitātes esamību, tomēr viņa hipotēze bija niansētāka, uzsverot, ka vergiem jau bijusi kultūra pirms atvešanas uz Ameriku, un tā saglabājusies no paaudzes uz paaudzi, tomēr nav izpaudusies, jo tikusi apspiesta no plantatora puses. Vergs bija gan cilvēks, gan manta. Balanss starp šīm pretējām izpausmēm atradās plantatora rokās, no kurām var spriest par pasauli, ko izveidoja vergi un saimnieki.⁷² Dženovēze asi kritizēja Elkinsu par to, ka vēsturnieks ar nolaidīgu attieksmi izturējies pret vergu mentalitātes un kultūras iekšējo pretrunīgo cīņu, kuras rezultātā attīstījās abas iezīmes. (Šeit iespējams saskatīt klasisku marksistu interpretāciju par iekšējo cīņu.) Nelielam skaitam mājkalpotāju, prasmīgiem amatniekiem, vergu priekšstrādniekiem, vai vergiem, kas dzīvoja ģimenēs, bija iespēja izvairīties no šīs sistēmas ietekmes. Elkins uzsvēra, ka „sambo” bija sastopams tikai Dienvidu štatu plantācijās, tomēr Dženovēze šim spriedumam nepiekrīt, norādot, ka „sambo” bija sastopams gan Ziemeļamerikā, gan Brazīlijā, gan Francijas un Spānijas kolonijās – tuvāk izpētot, „sambo” personība vairāk vai mazāk bija raksturīga visiem plantāciju vergiem. Līdzīgu viedokli pauž arī Stemps, uzsverot, ka Dienvidu štatos pirms Pilsoņu

⁷¹ Genovese, E. *The World The Slaveholders Made*, 1969, p. 196.

⁷² King, H. R. *American Quaterly*, Vol. 29, No. 1, 1977, p. 121.

kara nav notikusi atšķirīga vergu personības veidošanās, ja „sambo” ir pastāvējis, tad tas bija sastopams visā Rietumu pasaulē. Stemps uzskata, ka Elkinss pārāk daudz ir pievērsies „sambo” raksturošanai, nevis empīrisku pierādījumu meklēšanai, kā arī norāda, ka „sambo” modelis nav tik vienkārši atšķetināms, un verga personība ir daudz komplicētāka. Saimnieki vēlējās, lai viņu vergi kā „sambo” būtu ne tikai pakļāvīgi, pazemīgi un atkarīgi, bet arī atbildīgi un attapīgi. Šajā daudzveidībā pastāvēja arī „sambo”, kuriem trūka fiziskā spēka, lai pretotos plantāciju sistēmas spiedienam. Viņi saimnieku uzlūkoja kā tēvu, pieņemot tā vērtības. Spriežot pēc plantatoru atstātajām dienasgrāmatām, „sambo” dzīve plantācijās bija labāka, jo saimnieki tos sodīja retāk un izturējās ar cieņu, jo šie vergi neradīja problēmas, strādāja labi un efektīvi, kā arī izrādīja iniciatīvu un pašpaļāvību.⁷³

Elkinss uzskata, ka to vergu skaits, kas mēdza bēgt no plantācijām, ļaunprātīgi dedzināt un bojāt darbarīkus, kā arī uzbrukt saviem saimniekiem, bija neliels. Tomēr ir neiespējami atšķirt apzinātu pretošanos saimniekam no neapzinātas vieglprātības un vienaldzības no vergu puses. Dažos gadījumos pierādījumi patiesai un apzinātai rīcībai ir fiksēti. Līdzīgi kā Filipss, arī Stemps uzskata, ka šādas retas pretošanās nevarēja izveidot bāzi revolucionārai tradīcijai, kas aptvertu lielu skaitu plantāciju vergu, tāpēc vergu nemieri bija reti sastopami un nesaistīti savā starpā. Līdzīgu nostāju pauda Dženovēze, uzskatot, ka reti vergi pretojās saimniekiem, visbiežāk tie bija atsevišķi nesaistīti gadījumi. Daudzskaitlīgas kolektīvas sacelšanās netika fiksētas, jo vergi saprata, ka, mēģinot būt varonīgiem, iznākums būs vienāds – nāve. Vergi nespēja apkopot spēkus kolektīvām sacelšanās, tāpēc kompromiss bija piemērošanās verdzības sistēmai. Atelpu no tās vergi guva veidojot unikālu melnādaino kultūru, kurā iezīmējās pasīva agresivitāte.⁷⁴

Visi iepriekš minētie vergu tipi neskaitāmā daudzumā un variācijās bija sastopami katrā Dienvidu štatu plantācijā. Vēlākos darbos Elkinss modificēja savu hipotēzi, uzsverot, ka vergu personības nebija tik viegli klasificējamas, tāpēc, ka viņu uzvedība saimnieku uzraudzības laikā bija apzināti pielāgota. Melnādainie vergi iejutās „sambo” lomā ar mainīgām sekmēm un konsekvenci. Vairāki „Lomu teorijas” aspekti⁷⁵ atbalsta šo hipotēzi, norādot, ka arī mūsdienās cilvēki ikdienā spēlē vairākas lomas. Tāpat arī iespēja, ka verga mentalitāte izpaudās tikai kā „sambo” ir mazticama. Atšķirībā no patiesajiem „sambo”, mākslīgā mentalitāte nekļuva par daļu no personības.⁷⁶ Ja plantators pieprasīja „sambo” tēlu, bet verga izturēšanās tam neatbilda, tad viņš tika sodīts, kas noveda pie turpmākas tēlošanas. Lielāko nedēļas daļu melnādainie vergi

⁷³ Stamp, K. The Journal of Southern History, Vol. 37, No. 3, 1971, p. 387.

⁷⁴ King, H. R. American Quarterly, Vol. 29, No. 1, 1977, p. 127.

⁷⁵ Savos pētījumos Elkinss balstījās uz psihologa Teodora Sarbina izstrādāto „Lomu teoriju” („Role Theory”).

⁷⁶ Stamp, K. The Journal of Southern History, Vol. 37, No. 3, 1971, p. 388.

pavadīja plantācijā stādot, kultivējot un novācot ražu, kas no viņiem prasīja atbildīgu darbu. Vakarus un brīvdienas vergi pavadīja savā kopienā, kur varēja justies brīvi, jo tikai retu reizi tika novēroti no saimnieka puses. Šajā „brīvajā laikā” vergi netēloja „sambo”, bet bija tādi, kādi bija.

2.2. Reliģijas un ģimenes nozīme vergu ikdienas dzīvē

Turpinot pētījumus par vergu kopienu un sadzīvi, vēsturnieki nonāca pie secinājuma, ka vistiešāk vergu uzvedību un mentalitāti ietekmēja melnādainā ģimene un reliģisko rituālu piekopusana. Kristietība uz melnādainajiem atstāja milzīgu ietekmi, tāpēc tieši baznīcā sāka izpausties no Āfrikas atvestās kultūras pēdas – bieži dievkalpojumu laikā, kas varēja turpināties pat visu nakti, vergi dejoja un līksmoja. Šādas izklaides ar sprediķošanu nebija savienojamas evaņģēliskajās baznīcās, tāpēc vislielāko popularitāti guva tās reliģiskās konfesijas, kuras mazāk balstījās uz rituāliem, bet vairāk uz līksmību un uzmundrināšanu. Lielāko atbalstu guva Baptistu un Metodistu draudzes, kuru starpā izvērās sāncensība par plantatoru un tā vergu pievilināšanu savai konfesijai. Pateicoties ilgstošajiem sprediķiem, melnādaino vidū parādījās pirmie sludinātāji, arī draudzēs vergiem, kas prata lasīt, tika uzticēta baznīcas dziesmu dziedāšana no lapas. Katrā lielajā plantācijā virs simts vergiem bija vismaz viens melnādainais sludinātājs. Kā norāda Kenets Stemps, tad reliģija bija izdevīga gan plantatoram, gan vergiem. Tā kā plantācija kalpoja par audzināšanas iestādi, tad saimnieki redzēja, ka reliģisko jūtu vadīti, vergi kļuva inteliģentāki un uzlabojās to savstarpējās attiecības, tāpēc vergu iepazīstināšana ar kristietību bija ne tikai saimnieku pienākums, bet tas ietilpa viņu interesēs. Vergs bija cilvēks bez kopienas, jo tika atrauts no savas cilts Āfrikā, tāpēc draudze kļuva par viņa jauno saimi. Caur draudzi, rituāliem, dejām, mūziku un citām sociālām aktivitātēm ar laiku vergi izveidoja daļēji autonomu Afroamerikāņu subkultūru.⁷⁷ Arī Jūdžins Dženovēze nonāca pie secinājuma, ka autonomās kopienas rezultātā plantāciju verdzībā dzīvojošais vergs bija nevis baltais ar melnu ādu, nevis „sambo”, bet gan afroamerikānis, kurā kopā sajaukušās kultūras pēdas no Āfrikas un verdzības ietekmē radusies mentalitāte.⁷⁸ Diskusijās par reliģijas nozīmi vergu dzīvē iesaistījās arī Daniels Būrstins, kura 1965. gadā izdotajā darbā „*Amerikāņi: Nacionālā Pieredze*”⁷⁹ reliģija tiek raksturota kā verdzības balsts. Līdzīgus uzskatus paauda arī Dženovēze.⁸⁰ Vairākās plantācijās

⁷⁷ Ibid., p. 390.

⁷⁸ Болховитинов, Н. Н. *США: проблемы истории и современная историография*, с. 169.

⁷⁹ Boorstin, D *The Americans. The National Experience*, 517 p.

⁸⁰ King, H. R. *American Quaterly*, Vol. 29, No. 1, 1977, p. 127.

disciplīna prasīja, lai vergi ierastos uz plantatoru ģimenes lūgšanām, kur viņiem bija rezervēta atsevišķa telpa. Lai arī lūgšanas noritēja kopā, tomēr nēģeri pamanījās piekopt atšķirīgu reliģisko dzīvi. Pilsētās šīs draudzes bija zināmas, un ar laiku baltie necentās apspiest vergu reliģisko dzīvi, jo saprata, ka tā rezultātā uzlabojas plantāciju darbība. Būrstins uzsver, ka, jo plašāk vergiem ļāva izpausties viņu reliģiskajos rituālos, jo vairāk tajos iezīmējās atšķirīgais raksturs. To ietekmēja gan brīvo nēģeru reliģiskās kopienas, gan Āfrikas cilšu neizdzēšamās pēdas.⁸¹ Ja plantatori centās apspiest vergus plantācijā, tad baznīcas draudze bija tā vieta, kur izlauzās vergu intensitāte un aizrautība, piekopjot reliģiskos rituālus. Mazākas draudzes kopā saturēja sludinātāja personība, tāpēc tie ieguva prestižu gan vergu, gan saimnieku acīs. Sludinātāju oratora, dziedāšanas un tēlošanas prasmes, kā arī Bībeles tekstu zināšana bija svarīgākā kvalifikācija. Vergiem bija kāds, kam līdzināties no sava vidus, tā veicinot kopības sajūtu un psiholoģisko attīstību.⁸² Līdzīgus uzskatus kā Būrstins pauda arī Dženovēze, uzsverot, ka vergu reliģija bija kristietības paveids, ko vistiešāk ietekmēja paliekas no Āfrikas cilšu garīgās dzīves. Vergu reliģija nebija saimnieku piekopto rituālu kopija, tā bija autonoma saime, ko pierāda atšķirīgā izpratne par vainu un grēku. Dženovēze gan arī uzsver, ka vergu reliģijai trūka revolucionāra dinamisma, kolektīvas vienotības un politiskas sastāvdaļas, tādā veidā neveidojoties vergu politiskai pārliecībai, kas varētu vairot dumpīgo garu. Ticība indivīdam pildīja aizsargājošu funkciju, bet tā vājināja vergu kopienas pretošanās spēju.⁸³ Visi apskatītie autori ir pārliecināti par reliģijas nozīmi vergu ikdienā, veicinot kopības sajūtu un iekļaujot Āfrikas kultūras elementus reliģisko rituālu laikā. Trūkst vienots viedoklis par to, vai vergu reliģija bija pilnīgi autonoma, un cik lielu daļu ietekmēja plantatora uzskati, melnādainie sludinātāji un Āfrikas pēdas. Patieso priekšstatu par vergu reliģiju pētniekiem neizdosies attēlot, jo lielākā daļa sludinātāju bija analfabēti, līdz ar to, rakstītie avoti par rituāliem un draudzi nav saglabājušies.

„Consensus” skolas ietvaros attīstījās arī afroamerikāņu intelektuāļu trešā paaudze, kura mazāk uzsvēra afroamerikāņu nopelnus, bet vairāk atainoja melnādaino vēsturi plašākā kontekstā, cenšoties fiksēt vēsturisko notikumu ietekmi uz afroamerikāņu kopienu ASV.⁸⁴ Viens no atpazīstamākiem šīs paaudzes pētniekiem bija sociologs Frenklins Freizers, kura bagātīgās akadēmiskās karjeras nopietnākais pētījums „*Nēģeru ģimene Savienotajās Valstīs*”⁸⁵ bija pirmais

⁸¹ Boorstin, D *The Americans. The National Experience*, p. 196.

⁸² *Ibid.*, p. 198.

⁸³ King, H. R. *American Quarterly*, Vol. 29, No. 1, 1977, p. 128.

⁸⁴ Holt, T. *From Slavery to Freedom and the Conceptualization of African – American History*. *The Journal of Negro History*, Vol. 3, No. ½, 2000, p. 23.

⁸⁵ Frazier, F. *The Negro Family in the United States*. Chicago: University of Chicago Press, 1939, 686 p.

visaptverošais darbs par Dienvidu štatu vergu ģimenes modeli, stabilitāti un ietekmi uz verdzības sociālajiem procesiem. Freizers savos darbos oponē viedoklim, ka Āfrikas kultūras pēdām bijusi svarīga nozīme vergu ģimenes veidošanā. Kā norāda autors, tad nav veikti nopietni pētījumi par Āfrikas cilšu ģimeņu modeli, tāpēc runas par konkrēti pārņemtiem elementiem ir spekulatīvas. Freizers arī norāda, ka nebija iespējams vergiem veidot vienotas tradīcijas, jo tie tika atvesti no dažādiem Āfrikas reģioniem un ciltīm. Tomēr autors uzskata, ka vergi dzīvoja kopienā, kura bija daļēji autonoma. Līdzīgus uzskatus pauž arī Kenets Stemps, norādot, ka, lai arī vergiem nebija iespēja izbēgt no verdzības, tomēr tiem tika dota salīdzinoši liela brīvība komunicējot ar citiem vergiem un pavadot laiku kopā ar savām ģimenēm, lai saglabātu individualitāti, kā arī daudzveidīgus personības tipus.⁸⁶ Freizers norāda, ka vergu ģimeņu veidošanā liela nozīme bija plantatora vēlmēm – bieži plantatori lika saprecināt vergus, lai radītu pēcnācējus, kurus pēc tam varētu izmantot kā darbaspēku. Bez plantatora atļaujas vergiem bija aizliegts precēties, bet visbiežāk šī atļauja tik dota. Dženovēze norāda, ka plantatora labsirdībai bija mērķis – saimnieki zināja, ka vergu vīrieši bija mazāk dumpīgi, ja tiem nācās rūpēties par sievu un bērniem. Tie bija gatavi mirt savas ģimenes dēļ, pierādot, cik spēcīgas bija vergu ģimenes savstarpējās saites.⁸⁷ Tāpat kā Dženovēze, arī Stemps augstu vērtē vergu atbildības sajūtu pret ģimeni, uzskaitot gadījumus, kad vergi atteikušies pieļaut ģimenes locekļu sodīšanu, riskējot ar savu dzīvību. Būrstins dedzīgo ģimenes aizstāvēšanu skaidro ar to, ka tās bieži izjauca vergu tirgotāji, tāpēc tēvi centās pasargāt savu ģimeni, kad tas bija iespējams, jo viņi saprata, ka par radnieku likteni valda plantators.⁸⁸ Freizers oponē Būrstinam norādot, ka ne jau no laba prāta plantators izšķīra vergu ģimenes, parasti tas notika, ja plantators nomira, un viņa īpašums tika sadalīts, vai bankrota rezultātā saimniekam nācās pārdot savus vergus. Šādā veidā arī Freizers cenšas parādīt, ka vergu ģimene bija cieši saistīta ar plantatora likteni. Rezumējot, Freizers norāda, ka vergu ģimenes modelis izpaudās tāpat kā brīvajiem cilvēkiem, vienīgā atšķirība, ka ģimeni varēja sadalīt pārdodot. Afroamerikāņu ģimenes modeli neiespaidoja Āfrikas tradīcijas, bet ikdienas dzīve kopienā un plantatora iegribas.

⁸⁶ Stamp, K. *The Peculiar Institution*, VII.

⁸⁷ King, H. R. *American Quarterly*, Vol. 29, No. 1, 1977, p. 128.

⁸⁸ Boorstin, D. *The Americans. The National Experience*, p. 191.

2.3. Pētnieku debātes par verdzības ekonomisko izdevīgumu

Plantāciju verdzības modeļa analīze būtu nepilnīga, ja pētnieku starpā neraisītos diskusijas par verdzības rentabilitāti un ietekmi uz Dienvidu štatu ekonomiku. Ulrihs Bonnells Filipss uzstāja, ka līdz Pilsoņu karam 1860. gadā plantāciju verdzība bija ekonomiski izdevīga kapitālisma forma, kas nesa peļņu plantatoram gan pārdodot produkciju, gan vergus. Savos pētījumos Filipss nonāca pie secinājuma, ka 1860. gads bija lūzuma punkts, kad verdzība kļuva par Dienvidu štatu ekonomiskās attīstības kavēkli. Ričards Hofstaders, analizējot Filipsa darbus, secināja, ka tēzes par verdzības rentabilitāti nevar būt patiesas, jo neprecīzi ir Filipsa analizētie izejas dati. Arī Kenets Stemps grāmatā „*Īpašā institūcija*” izklāsta savus uzskatus par verdzības ekonomisko izdevīgumu. Stempa galvenais arguments bija tāds, ka verdzība plantatoram bija izdevīga, bet nevis tāpēc, ka vergi strādāja efektīvāk nekā algotais darbaspēks Ziemeļu štatu rūpnīcās, bet tādēļ, ka to darbaspēks izmaksāja mazāk. Zemās vergu izmaksas kompensēja brīvā darba pārāko efektivitāti. Stemps savos pētījumos lika uzsvaru uz vergu audzināšanu, kuras mērķis bija gūt lielākus ienākumus. Pēc viņa domām starpštatu vergu tirdzniecība nebija gadījuma rakstura, lielākā daļa plantatoru rēķināja ieguldītā kapitāla un vergu pārdošanas cenu starpību. Tādā veidā radot skaidrību par to, vai izdevīgāk ir audzēt kokvilnu, to apstrādāt un pārdot, vai nodarboties ar vergu tirdzniecību.⁸⁹ Plašu kritiku Stempa uzskatiem veltīja Herberts Aptekers, norādot, ka autora pētījumos par verdzības rentabilitāti kļūdas atrodamas gan spriedumos, gan metodoloģijā. Stemps vergu darbaspēka efektivitāti skata nesaistīti ar verdzības ekonomiku, tomēr izdevīgums ir vistiešākajā mērā saistīts ar viena verga izmaksām. Aptekers uzsver, ka vergu darbaspēka izmaksas bija daudz augstākas nekā to parāda Stemps, jo nav ieskaitītas vergu transportēšanas, kā arī augsnes mēslošanas izmaksas, kam bija nozīme plantācijas rentabilitātē.⁹⁰

Verdzības ekonomiskā izdevīguma izpētē iesaistījās arī vēsturnieki, kas koncentrējās tikai uz ekonomiskajiem aspektiem. Vairāki no viņiem pētīja to, kādi apstākļi ietekmēja verdzības sabrukumu. Īpaši izceltas tika trīs iezīmes: Pirmkārt, vēsturnieki akcentēja, ka Dienvidu štatu plantatorus ierobežoja nekontrolējamā kokvilnas pārprodukcija. Šī apgalvojuma autors bija Teksasas Universitātes profesors Čārlzs Ramsdels (Charles Ramsdell). Viņš argumentēja, ka pārprodukcijas draudi bija pavisam reāli dēļ straujā kokvilnas izplatības pieauguma un tai

⁸⁹ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. Boston, p. 78.

⁹⁰ Aptheker, H., Della Chiesa V. *Science & Society*, Vol. 21, No. 3, 1957, p. 258.

sekojošās kokvilnas cenas samazināšanās.⁹¹ Otrā tēze par verdzības ekonomisko sabrukumu tika balstīta uz uzskatu, ka plantāciju sistēmai bija „dabīgi griesti”. Šo argumentu atvasināja no divām papildus problēmām: pirmā uzsvēra, ka klimats un augsne bija iemesls, kāpēc kokvilnas ģeogrāfiskā izplatība bija ierobežota. Ramsdels uzskata, ka šie „griesti” tika sasniegti jau 1860. gadā.⁹² Otro problēmu raksturoja tas, ka verdzībai nepārtraukti bija nepieciešama teritoriāla ekspansija, lai tā turpinātu būt ienesīga. Diemžēl tas nebija iespējams, jo kultūraugu audzēšanas rezultātā tika noplicināta augsne. Trešā tēze: Iekšējās ekonomiskās pretrunas radās no verdzības un pilsētu sabiedrības nesaderības. Šādu argumentu pauž ne tikai Ramsdels, bet arī Luiss Grejs (Lewis Gray), kā arī melnādainais vēsturnieks Čārlzs Veslijs. Daži autori šo skatījumu balsta uz rasistisku uzskatu, ka vergi bija pārāk primitīvi, lai veiksmīgi iekļautos sarežģītajā pilsētas dzīvē.⁹³ Pavisam neskaidri savus uzskatus par verdzības rentabilitāte skaidroja Jūdžins Dženovēze, uzskatot, ka verdzība bija saimnieciski neefektīva, tā noplicināja augsni, ierobežoja rūpniecības attīstību, bija pretrunā ar urbanizāciju, un tai bija nepieciešama nerimstoša teritoriālā ekspansija. Problēma ir tajā, ka Dženovēzes nostāja par to, vai galu galā verdzība plantatoriem bija ekonomiski izdevīga, bija nenoteikta. Akadēmiskās karjeras sākumā autors apgalvoja, ka neskatoties uz spēcīgu tirdzniecības bāzi vergu iepirkšanā, tā plantatoriem nenesa peļņu, bet dekādi vēlāk Dženovēze apgalvoja pretējo.⁹⁴ Acīmredzot, nespējot rast atbildi uz šo jautājumu, pētnieks kritizēja savus priekšgājējus uzsverot, ka verdzības izdevīguma pētniecība atvirzījusi vēsturniekus no galvenā izpētes mērķa – verdzības sistēmas uzbūves un plantatoru kārtas pilnīgas izzināšanas. Rezultātā, Dženovēze par absurdu uzskatīja viedokli, ka plantatori atteicās no verdzības ienākumu samazināšanās dēļ. Kamēr viņus mazāk interesēja ienākumi, plantatori centās saglabāt savu varu pār vergiem, morālās vērtības un sociālo stāvokli. Dženovēzes skatījumā Pilsoņu karš nāca kā valdošās kārtas risinājums augošajai krīzei.⁹⁵

„*Consensus*” historiogrāfijas skolas vēsturnieki savos darbos aizsāka jauna elementa – vergu mentalitātes un uzvedības modeļa – izstrādi. Attīstoties akadēmiskajām debatēm, autori nonāca pie secinājuma, ka vergiem bija sarežģīta mentalitāte, kura izpaudās individuāli tāpat kā baltajiem cilvēkiem. Starp vergiem bija gan dumpinieki, gan tādi, kas samierinājās ar sistēmu. Vergi nebija tikai paklausīgie „sambo”, bet afroamerikāņi, kuru apziņu iespaidoja gan Āfrikas

⁹¹ Stephenson, W., *Charles W. Ramsdell: Historioan of the Confederacy*. The Journal of Southern History, Vol. 26, No. 4, 1960, p. 518.

⁹² Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. Boston, p. 63.

⁹³ *Ibid.*, p. 63.

⁹⁴ Genovese, E. The Journal of Southern History, Vol. 28, No. 4, 1962, p. 430.

⁹⁵ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. p. 67.

kultūras saknes, gan skarbā verdzības sistēma un plantators. Nozīmīga loma vergu sociālajā dzīvē bija reliģijai un ģimenei. Kā norāda gan Daniels Būrstins, gan Kenets Stemps, tad baznīcas draudze kļuva par vergu daļēji autonomo kopienu, bet ģimenes izveide vergu vīriešiem palīdzēja attīstīt atbildības sajūtu. Jūdžins Dženovēze apgalvo, ka plantatori bija ieinteresēti ģimeņu izveidošanā, jo tas apslāpēja vergu dumpiniecisكو garu. Verdzības ekonomiskā izdevīguma pētījumos iesaistījās plašāks akadēmiķu loks, tomēr vienotu viedokli tiem neizdevās paust. Vislielākā kritika bija par autoru izmantotajiem izejas datiem un metodoloģiju, kā rezultātā nebija iespējams sniegt viennozīmīgu atbildi, vai plantāciju verdzība saimniekiem bija ekonomiski izdevīga, vai rūpes par vergiem aizēnoja peļņas gūšanu.

3. KLIOMETRISKĀ REVOLŪCIJA PLANTĀCIJU VERDZĪBAS ANALĪZĒ

Tradiccionālo plantāciju verdzības interpretāciju vairāk nekā pusotru dekādi pēc tās nostabilizēšanās intensīvi kritizēja vēsturnieki un ekonomisti, kas bija apmācīti kvantitatīvās metodes pielietošanā vēstures problēmu analīzē. 20. gs. 60. gados uz vispārējā sabiedrības industrializācijas un eksakto zinātņu gloriācijas fona izveidojās t.s. jaunās vēstures skola, kura postulēja, ka pasauli ne teorētiski, ne empīriski nav iespējams izskaidrot tikai ar vēsturiskās analīzes palīdzību. Universālās visu izskaidrojošās sabiedrības attīstības teorijas jārada, aktīvi izmantojot arī citu, tai skaitā eksakto zinātņu atziņas un metodes. Rezultātā bija redzama amerikāņu historiogrāfijas „scientizācija“ izmantojot, galvenokārt, kliometriju. Reizēm saukta par „jauno ekonomisko vēsturi” vai „ekonometrisko vēsturi”, kliometrija ir sistemātiska ekonomisko teoriju, ekonometrisko tehniku un citu matemātisku metožu pielietošana vēstures zinātnē (īpaši sociālajā un ekonomiskajā vēsturē).

Slavenais vēsturnieks Roberts Viljams Fogels rakstā „*Kliometriskās izpētes trīs fāzes verdzības un tās seku pētniecībā*”⁹⁶ ir izdalījis trīs kliometriskās vēstures izpētes posmus. Pirmajā posmā, kas ilga no 1957. līdz 1969. gadam, kliometriskā izpēte koncentrējās uz trim tēmām: vergu kapitālieguldījumu rentabilitātes apskati; vergu ekonomikas dzīvotspēju; kā arī verdzības ietekmi uz Dienvidu štatu ekonomikas izaugsmi. Visas trīs tēmas sākotnēji tika izvirzītas Alfrēda Konrāda un Džona Meiera 1958. gada izdotajā rakstā „*Verdzības ekonomika Dienvidu štatos pirms pilsoņu kara*”⁹⁷. Rakstā jaunie Hārvardas Universitātes profesori tēzes par plantāciju verdzības ienākumiem, ienesīgumu un plantācijas dzīvotspēju izvirzīja un pamatoja izmantojot ekonomiski-matemātiskas metodes. Iegūtie rezultāti vēlāk tika precizēti un papildināti 1964. gadā izdotajā grāmatā „*Verdzības Ekonomika un Citi Pētījumi Ekonometriskajā Vēsturē*”⁹⁸. Ar šo ekonomistu darbību aizsākās revolūcija verdzības izpētē. Kaut arī ASV akadēmiskajā vidē raksts neizsauca plašu ažiotažu, tomēr tas bija pamatā ilgstošākajām debatēm verdzības pētniecības vēsturē. Konrāda un Meiera darbība stimulēja turpmākos akadēmiķus arvien plašāk iekļaut ekonometriskos pētījumus sociālo procesu izziņāšanā. Jau 20. gs. 50. gados jaunie vēsturnieki eksperimentēja ar kvantitatīvo metožu pielietošanu vēstures jautājumu risināšanā, tāpēc auditorija

⁹⁶ Fogel, R. *The American Economic Review*. 1975, Vol. 65, No. 2. p. 37-46.

⁹⁷ Conrad, A. H., Meyer, J. R. *Journal of Political Economy*, Vol. 64, No. 3, 1958, p. 95 – 130.

⁹⁸ Conrad, A. H., Meyer, J. R. *The Economics of Slavery and Other Studies in Econometric History*. Chicago, 1964, 241 p.

šim revolucionārajam darbam jau bija. Pievēršoties autoru pielietotajai metodoloģijai un iegūtajiem rezultātiem – lai spriestu par plantāciju verdzības sistēmas ekonomisko izdevīgumu, sākumā zinātnieki aprēķināja vidējos viena verga izdevumus, ieskaitot tā cenu, kā arī vidējo zemes, dzīvnieku un aprīkojuma vērtību. Bruto ienākumi tika aprēķināti no vidējās kokvilnas cenas un vergu produktivitātes. Konstruējot plantāciju verdzības modeli, Konrāds un Meiers nošķīra saimnieku ienākumus no ieguldītā kapitāla. Kokvilnas plantācijās šī starpība bija 2,2% vietās ar zemu augsnes kvalitāti, sasniedzot pat 13% auglīgos reģionos.⁹⁹ Ekonomisti secināja, ka verdzība bija izdevīga visiem Dienvidiem, gan audzējot kokvilnu, gan pārdodot vergus ūtrupēs. Pirmais kritikas vilnis autoru darbos norādīja uz nepilnībām vienā analīzes posmā – aprēķinātie ienākumi bija augstāki nekā patiesībā; Zinātnieku atzinums par to, ka visi vergi nodzīvoja vidēju dzīves ilgumu, padarīja rezultātus neobjektīvus. Tika pārspīlēts arī bērnu daudzums uz vienu astoņpadsmit gadus sasniegušu melnādaino sievieti, kā arī nepietiekami tika novērtēts aprīkojuma skaits, kas nepieciešams vienam vergam, ieskaitot instrumentus, medicīniskos piederumus, ēdienu, drēbes un organizatorisko vadību (uzraugus u.c.)¹⁰⁰ Turpinoties debatēm, kļuva skaidrs, ka Konrāds un Meiers ir pieļāvuši kļūdas aprēķinot „*prime-hand*” (veselīga melnādaina vīrieša vecumā no astoņpadsmit līdz trīsdesmit gadiem) verga produktivitāti, kā arī sievietes un vīrieša darba ražīguma attiecību. Savu negatīvo viedokli par matemātisko metožu pielietošanu sociālās zinātnēs pauda arī Jūdžins Dženovēze, norādot, ka, ja kliometrikiem būtu jāanalizē krustā sišanas vēsture, tad viņi to sāktu darīt ar naglu skaitīšanu.¹⁰¹ Neņemot vērā kritiķus un pieļautās kļūdas Konrāda un Meiera darbos, revolucionārie pētnieki Roberts Fogels un Stenlijs Engermans uzskata, ka tieši abu ekonomistu darbi iezīmēja izšķirošu punktu verdzības ekonomiskā izdevīguma analīzē. Lai arī pētījums nemainīja ASV vēsturnieku viedokļus, tomēr galvenais sasniegums ir jaunievietā metode, pēc kuras turpmāk verdzību pētīja vairākas dekādes.

Izņemot Konrādu un Meieru nozīmīgu darbu verdzības dzīvotspējas analīzē veicis arī japāņu vēsturnieks Jasukiči Jasuba, savā 1969. Gadā izdotajā rakstā „*Amerikas plantāciju verdzības rentabilitāte un dzīvotspēja*”¹⁰² pierādot, ka izdevumu vienkāršošana uz vienu vergu ir nepietiekams rādītājs, lai noteiktu, vai plantāciju verdzība bija izdevīga plantatoram vai nē. Jasuba noteica verdzības dzīvotspēju aprēķinot starpību starp verga tirgus cenu noteiktā vecumā un verga izaudzīnāšanu no dzimšanas līdz tam pašam vecumam. Viņa paņēmienus tālāk uzlaboja

⁹⁹ Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*, p. 27.

¹⁰⁰ Fogel, R. W., Engerman, S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 69.

¹⁰¹ Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*, p. 22.

¹⁰² Yasuba, Y. *The Profitability and Viability of American Plantation Slavery*. *Economic Studies Quarterly*, 1969.

Teodors Bergstroms (Theodore Bergstrom).¹⁰³ Stenlijs Engermans savos pētījumos nonāca pie secinājumu, ka Pilsoņu kara laikā Dienvidu štati ekonomiski auga daudz straujāk nekā Ziemeļu štati. Lai arī šie spriedumi atklāti atspēkoja uzskatus, ka pēckara Dienvidu štati nonāca ekonomiskā stagnācijā, tomēr tie neatbildēja uz jautājumiem par to, vai verdzība aizkavēja ekonomisko izaugsmi pēc Pilsoņu kara.

Kliometriskās izpētes otrā fāze atšķīrās pēc sava izpētes lauka, tomēr tās pirmsākumi meklējami jau 20. gs. 60. gadu sākumā, pārklājoties ar pirmo. Otrā fāzi raksturo milzīgie sasniegumi atklājot sākotnējos faktus un informāciju, balstoties uz verdzības ekonomikas darbību. Vairāki pētnieki sāka vākt tautas skaitīšanas dokumentus par 1860. gadu, 1968. gadā pārveidojot mašīnlasāmā valodā informāciju par vairāk kā pieciem tūkstošiem plantāciju un četrdesmit tūkstošiem vergu.¹⁰⁴ Vairāk kā dekādi pētnieki izskatīja visus pieejamos dokumentus par verdzības sistēmas darbību. Lielākā daļa no tiem bija oriģināli, ar roku rakstīti saraksti, kurus veikuši tautas skaitītāji laikā no 1850. līdz 1860. gadam. Šos dokumentus vēsturnieki uzgāja visdziļākajos Nacionālā Arhīva fondos un tie saturēja detalizētu informāciju par plantācijām un vergiem, kas piedzima, dzīvoja un nomira tur šajā laika posmā. Kliometristi pētījumos izmantoja arī lielāko plantāciju uzņēmumu uzskaites. Kopā ar vairāku tūkstošu vergu cenām, šie ieraksti kalpoja par vienu no nozīmīgākajām bāzēm melnādaino vergu ģimeņu struktūru izpētē.¹⁰⁵ Pēc datu apstrādes izrādījās, ka Dienvidu štatu lauksaimniecības efektivitāte ir augstāka par Ziemeļu štatiem, kaut gan jau 1971. gadā izdotajā rakstā S. Engermans un R. Fogels apstrīdēja šo tēzi, norādot, ka pētījumos kļūda ieviesusies vergu darba stundu skaita aprēķināšanā.

Trešā izpētes fāze iezīmēja uzsvāru maiņu no verdzības sistēmas izpētes uz melnādaino vēstures atjaunošanu. Sākoties trešajai fāzei, norisinājās arī otrās fāzes izpētes lauka analīze, šiem abiem periodiem koeksistējot. Meklējot jaunu informāciju un pavedienus verdzības rentabilitātes analīzē, pētniekiem izdevās restaurēt vairākus svarīgus aspektus melnādaino vergu cīņai par izdzīvošanu verdzības sistēmā. Vēsturnieki pievērsās vergu dumpju analīzei, vēloties noskaidrot, vai dumpīgais gars pastāvēja tikai mazā daļā vergu, vai visi vergi vēlējās pretoties, bet nespēja to, piemēram, fizisku iemeslu dēļ. Šis skatījums uz verdzības vēsturi bija pavisam jauns un iepriekš neizzināts.¹⁰⁶ Galvenie pētnieki, kas nodarbojās ar melnādaino vergu ienākumu aprēķināšanu starp 1850. un 1880. gadu bija Nikolass Skots Kārdels (Nicholas Scott Cardell) un Marks Mairons Hopkinsss (Mark Myron Hopkins), bet Stenlijs Engermans, Edvards Mīkers (Edward

¹⁰³ Fogel, R. *The American Economic Review*. 1975, Vol. 65, No. 2, p. 38.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Fogel, R. W., Engerman, S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 8.

¹⁰⁶ Fogel, R. *The American Economic Review*. 1975, Vol. 65, No. 2, p. 42.

Meeker) un Reynolds Fārlijs (Reynold Farley) pētīja vergu laulības, auglību, mirstību, kā arī to savstarpējās attiecības mainīgos ekonomiskos un sociālos apstākļos.¹⁰⁷

Lai arī revolucionāra, tomēr kliometrisko vēstures izpēti ne visi zinātnieki atzīst kā labāko dažādu jautājumu izpētē. Kvantitatīvo metožu pielietošana nodrošina viennozīmīgas atbildes uz pilnīgi visiem jautājumiem, tomēr ne uz visiem jautājumiem ir iespējams tādas sniegt. Vairums no mīklām, kuras nevar viennozīmīgi atrisināt, radušās dēļ galvenā datu kopuma neesamības, jo to atjaunošana ir pārāk dārga, laikietilpīga, vai arī to analīzi nevar veikt ar matemātiskām un statistiskām metodēm. Kamēr kliometristi spēj konstruēt verdzības materiālo līmeni un melnādaino vergu dzīves plantācijas sistēmā, tikmēr ar matemātisko izpēti nav iespējams, vismaz līdz šim, izgudrot jēgpilnu, skaidrojošu rādītāju verdzības ietekmei uz verga personību un psiholoģiju.¹⁰⁸ Līdz ar to kliometristi nav spējuši apšaubīt iepriekš izteiktos spriedumus un pieņēmumus par vergu mentalitāti, apstrīdot vienīgi U. B. Filipsa argumentus par to, ka vergi nebija spējīgi uz kolektīvu, iepriekš sagatavotu pretošanos. To izdevās pierādīt atrodot un izanalizējot vairākus simtus arhīvu materiālu par dokumentētām vergu sacelšanās.

3.1. „Laiks uz krusta”: ekonometriskās vēstures izpētes augstākais punkts

Polēmika, kuru aizsāka Konrāda un Meiera raksts, guva jaunu pamudinājumu pēc Roberta Fogela un Stenlija Engermana 1974. gadā iznākušās grāmatas „Laiks uz krusta”. Šo grāmatu sensacionālu padarīja tās speciālais pielikums¹⁰⁹, kurā bija savākti arhīvu materiāli un matemātiskie pierādījumi, kas pamatoja un apstiprināja visus grāmatā paustos revolucionāros uzskatus. Līdz ar to tajā izteiktās hipotēzes tika apstiprinātas un papildinātas ar grafikiem un tabulām.

„Laiks uz krusta” sacēla vēl nebijušu troksni un ažiotažu. Slavinošas recenzijas parādījās „Wall Street Journal”, „New York Times”, „New York Review of Books” un citos ietekmīgos laikrakstos. „New York Times” recenzents Pīters Paselss paziņoja, ka šī grāmata ir „pēdējās desmitgades svarīgākā grāmata ASV vēsturē”.¹¹⁰ Pat piesardzīgais Jēlas universitātes profesors Vans Vūdvarda (Vann Woodward) uzskatīja, ka grāmatas autori iesākuši jaunu periodu verdzības

¹⁰⁷ Fogel, R. The American Economic Review. 1975, Vol. 65, No. 2, p. 43.

¹⁰⁸ Fogel, R. W., Engerman, S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 9.

¹⁰⁹ Fogel, R. W., Engerman, S. *Time on the cross: Evidence and Methods: A Supplement [vol. 2]*. Boston; Toronto, 1974.

¹¹⁰ Passell, P. *Review: Time on the Cross: The Economics on Negro Slavery*. „The New York Times” Book Review, 1974, Apr. 28., p. 4.

pētīšanā. Kritiskais Herberta Aptekera viedoklis pirmajā brīdī netika pat pamanīts amerikāņu preses slavinošo recenziju vidū. „*Laiks uz krustu*” tika apbalvota ar Benkrofta prēmiju (Bancroft prize), ko pasniedz Kolumbijas universitāte par izciliem sasniegumiem saistībā ar ASV vēsturi vai diplomātiju. Tā tika izdota Anglijā, Itālijā un Spānijā, divu gadu laikā vairāk nekā 200 recenziju un apskatu parādījās dažādos laikrakstos.¹¹¹

Ar ko gan izskaidrojama tāda neparasta popularitāte darbam, kas saistīts ar notikumiem tik senā pagātnē? Fogels un Engermans pilnībā apstrīdēja pirms tam literatūrā valdošos priekšstatus par verdzību Dienvidu štatos. Jau grāmatas ievadā autori nodefinēja desmit svarīgākās, iepriekš paustās tēzes, kuras pilnībā tika apgāztas. Pirmkārt, Fogels un Engermans uzsvēra, ka verdzība nebija iracionāla sistēma, to nesaglabāja plantatori, kuri nesaprata vai arī bija vienaldzīgi pret savām ekonomiskajām interesēm. Autori uzskatīja, ka verga iegādāšanās bija veiksmīgs kapitālieguldījums. Tālāk tika atzīmēts, ka verdzības sistēma nebija uz bojāejas sliedzīga Pilsoņu kara priekšvakarā. (2) Fogels ar Engermanu apgalvo, ka nav pierādījumu tam, ka ekonomiskais pagrimums būtu sagrāvis arī plantāciju sistēmu. Tieši pretēji – Pilsoņu kara sākumā verdzība kā ekonomiska sistēma bija visspēcīgākā. Tika apstrīdēts arī apstāklis, ka plantatori bija pesimistiski par verdzības nākotni, dekādi pirms Pilsoņu kara. (3) Šķelšanās kustību aktivitāte pārliecināja vergu īpašniekus būt optimistiskākiem. Iespējams, vispārsteidzošākais bija ceturtais arguments, kurā tika apgalvots, ka verdzība nebija neefektīva, patiesībā tā bija par 35% efektīvāka nekā Ziemeļu štatos esošā zemkopības sistēma. (4) Tas bija iespējams dēļ intensīvās darbaspēka un kapitāla izmantošanas. Pēc autoru domām tipiskais plantāciju vergs nebija slinks, nemākulīgs un neproduktīvs. (5) Parasti vergi bija smagi strādājoši un daudz efektīvāki nekā baltie fermeri, un tie varēja sekmīgi konkurēt ar brīvajiem rūpnīcu strādniekiem. (6) Priekšstats, ka vergu pārdošana, seksuālā izmantošana un saišu pārraušana iznīcināja vergu ģimenes, ir mīts. Autori aprēķināja, ka tikai viens no simts melnādainās sievietes dzimušo bērnu tēviem bija baltais. Ģimene bija pamata vienība verdzības sociālajai organizācijai. Fogels ar Engermanu norāda, ka pārvietošanās no „senajiem Dienvidiem” un „jaunajiem Dienvidiem” notika kopā ar saviem saimniekiem, nevis ar pārdošanas starpniecību vergi nonāca citā reģionā.¹¹² (7) Plantatori bija ieinteresēti vergu ģimenes stabilitātē. Tikai 8,6% vergu ģimeņu izjauca to ekonomiskā pārvietošana.¹¹³ Vairumā gadījumu vergi tika pārdoti ar visām ģimenēm, vai arī tādā vecumā, kurā pilnīgi dabiski būtu atstāt ģimeni un uzsākt atsevišķu dzīvi. Grāmatas autori arī uzsvēra, ka

¹¹¹ Болховитинов, Н. Н. *США: проблемы истории и современная историография*, с. 173.

¹¹² Fogel, R. W., Engerman, S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 47-49.

¹¹³ Decanio, S. *Review: Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. *Reviews in American History*, 1974, vol. 2, no. 4, p. 476.

vergu dzīves apstākļi bija labāki nekā rūpnīcu strādniekiem. (8) Tas nenozīmē, ka dzīves standarts bija augsts, bet 19. gs. pirmajā pusē visiem strādniekiem bija jāsamierinās ar zemu dzīves līmeni. Fogels un Engermans arī apstrīdēja uzskatu, ka plantatori atņēma vergiem lielāko daļu no to ienākumiem. Tika aprēķināts, ka savā mūžā tipisks vergs saņēma vairāk nekā 90% no produkcija, ko saražoja. (9) Neskatoties uz to, pēckara Dienvidu štatu ekonomikā nebija vērojams pagrimums, tieši otrādi, tā auga straujiem soļiem. (10) Starp 1840. un 1860. gadu ienākumi uz vienu cilvēku Dienvidu štatos bija augstāki nekā Ziemeļos.¹¹⁴

3.2. Fogela un Engermana izstrādāto konceptu analīze

Pirmajās četrās „*Laiks uz krusta*” nodaļās autori analizē verdzības darbaspēka struktūru, ģimenes, vergu ienesīgumu un to ekspluatāciju no plantatoru puses. Šīs nodaļas tika izstrādātas, lai aizvietotu tradicionālos uzskatus par verdzības modeli. Fogelam un Engermanam tas arī izdevās, tomēr vairāki jautājumi palika neatrisināti. Kā norāda autori, tad viņiem izdevies izanalizēt līdz šim plašāko avotu bāzi, kas ar arī pamats jauniem, revolucionāriem atklājumiem. Ieskaitot grāmatas pēdējo nodaļu, kurā tiek apgāzts mīts par melnādaino vergu nekompetenci, autori norāda, ka to analīzes ir subjektīvas un uz grāmatas izdošanas brīdi tās var uzskatīt par pagaidu atrisinājumu.

Revolucionārās grāmatas autorus visvairāk interesēja jautājums par to, kā visi iepriekšējie autori varēji tā kļūdīties savos spriedumos par vissvarīgākajiem verdzības aspektiem. Kā norāda Fogels un Engermans, tad šīs kļūdas neradās personīgu aizspriedumu dēļ, bet gan tāpēc, ka netika novērtēta matemātikas un statistikas loma vēstures pētniecībā. Lai arī aizspriedumi ir ietekmējuši vairāku vēsturnieku uzskatus par verdzību Dienvidu štatos, tomēr viņi visi (“*Consensus*” historiogrāfija) centās atainot verdzību tādu, kāda tā bija patiesībā. Diemžēl nesekmīgi. Jau sākotnējie grāmatas kritiķi uzsvēra, ka pirmajā izdevumā ir publicēti tikai autoru pētījumu rezultāti un viedokļi par apskatītajām tēmām, tomēr trūkst metožu izklāsts.¹¹⁵ Gadu vēlāk tika izdots otrais izdevums, kurš sevī ietvēra bibliogrāfiju un vairākus pielikumus, ieskaitot paplašinātas tehniskās piezīmes, kuras tika piemērotas grāmatas tekstam. Lai arī grāmatas autori jau pirmā izdevuma ievadā norāda, ka lasītājam jāsaprot, ka iespējamās atšķirības starp

¹¹⁴ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 5.-6; Болховитинов, Н. Н. *США: проблемы истории и современная историография*, с. 173-174.

¹¹⁵ Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*, p. 32.

kliometristu pētījumu rezultātiem un interpretācijām, kuras veidojuši grāmatas autori.¹¹⁶ Grāmatas kritiķi uzskata, ka tās lielākais mīnuss ir tieši otrais izdevums, jo tas ir nesaistīts ar pirmo daļu, tajā trūkst atsauces uz pirmā izdevuma izteiktajiem spriedumiem, līdz ar to grāmata ir nepārskatāma. Pirmajā izdevumā tiek saskatīta līdzība ar Elkina, Stempa un galvenokārt Dženovēzes ideoloģiju par verdzības vēstures studijām.¹¹⁷

Kaut arī Fogels un Engermans savus empīriskos atklājumus raksturo kā objektīvus ekonomiskus vērojumus, tomēr to kliometriskā pētniecība tika veikta pamatojoties uz konceptuālu modeli, kura pamatā bija vienpusēja pieeja visiem jaunatklājumiem. Tā vergu uztura pētniecībā autori ņēma vērā vergu diētu un aprēķināja patērētās kalorijas, neiedomājoties vai melnādainais, ja viņš būtu brīvs, būtu strādājis tikpat cītīgi un patērējis tikpat daudz enerģijas.¹¹⁸ Līdzīgi arī aprēķinot plantāciju sistēmas rentabilitāti autori pieņēma mūsdienu tirgus novērtējuma lielumus, aprēķinot plantatoru labklājību, kā arī neņēma vērā daudz garāko vidējo darba dienu, kādu nācās nostrādāt vienam vergam attiecībā pret rūpniecībā strādājošo brīvo darbinieku.¹¹⁹ Paužot viedokli, ka plantāciju saimniecība bija par 35% izdevīgāka nekā Ziemeļu štatu zemklopības sistēma, kritiķi vērsa uzmanību, ka Fogels ar Engermanu patvaļīgi pieņēmuši faktu, ka Ziemeļos akrs zemes bija divas ar pusi reizes auglīgāks nekā Dienvidos. Lielas šaubas speciālistiem izsauca arī „kopējā ražīguma ģeometriskā indeksa“ (Geometric index of total factor productivity) izmantošana, kuru autori pamatoja kā „matemātisko un konceptuālo pētījumu priekšrocību“.¹²⁰ Šī indeksa nepilnība ir tāda, ka nav iespējams veikt objektīvu analīzi, jo viss ir atkarīgs no preces pieprasījuma. Tā kā Fogels ar Engermanu verdzības rentabilitātes pētījumus ir balstījuši uz datiem par 1860. gadu, tad zināms, ka kopš 1857. gada kokvilnas pieprasījums pasaules tirgū strauji kāpa. Diez vai šādā ekonomiskajā situācijā iespējams objektīvi spriest par kopējo pieprasījumu vairāku dekāžu ilgā posmā.¹²¹ Rīgā dzimušais demogrāfs un Mičiganas universitātes profesors Māris Vinovskis norādījis, ka pirms Fogela un Engermana neviens pētnieks nav nopietni pievērsies vergu demogrāfijas problēmai. Lai arī abi autori grāmatā pievērsās demogrāfijas analīzei, tomēr viņi neizanalizēja savas hipotēzes visās detaļās. Autori apskatīja tādas demogrāfijas strīdus jautājumus kā vergu izplatību Ziemeļamerikā, starpštatu

¹¹⁶ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 10.

¹¹⁷ Temin, P. David, A. *Review: Slavery: The Progressive Institution?* The Journal of Economic History, 1974, Vol. 34, No. 3, p. 742.

¹¹⁸ Ibid, p. 779.

¹¹⁹ Tipton, F. Walker, C. *Review: Time on the Cross: Economics of Negro Slavery*. History and Theory, Vol. 14, No. 1, 1975, p. 110.

¹²⁰ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 126.

¹²¹ Temin, P. David, A. The Journal of Economic History, 1974, Vol. 34, No. 3, p. 738.

vergu pārvietošanos, rasu sajaukumu pakāpi, kā arī vergu ģimenes nozīmi.¹²² Nevar noliegt, ka viena no „*Laiks uz krusta*” noderīgākajām funkcijām ir dažādā informācija par vergiem un to kopienām, kā arī to iesaistīšana ar vēlmi radīt pilnīgu un vispārīgu verdzības ainu. Vēl viena problēma Fogela un Engermana darbā izriet no analizētajiem avotiem: Analizējot iedzīvotāju uzskaites datus par vergu mirstību, tika izmantoti pieejamie materiāli tikai no 1850. gada. Ja šis gads būtu bijis izteikti saudzīgs, vai skarbs pret plantāciju vergu veselību, tad patiesā aina varētu tikt atainota neobjektīvi.¹²³

Iepriekš apskatītie pētnieki kritizēja kādu konkrētu elementu, kurā neprecizitātes bija pieļāvuši Fogels ar Engermanu, tomēr visapjomīgāko „*Laiks uz krusta*” analīzi veica Ņujorkas Universitātes profesors Herberts Gutmans. Sākotnējo kritiku Gutmans izklāstīja “*The Journal of Negro History*” gadu pēc “*Laiks uz krusta*” iznākšanas. Vairāk nekā 170 lappusēs Gutmans sistemātiski atspēkoja Fogela un Engermana pieņēmumus, padziļināto kritiku apkopojot monogrāfijā „*Verdzība un ciparu Spēle: „Laiks uz krusta” kritika*”.¹²⁴ Līdzīgi kā iepriekšējie kritiķi Gutmans sākotnēji kritizēja Fogela un Engermana izmantotos izejas datus, norādot, ka autori bieži ignorējuši vieglāk pieejamus avotus, bet centušies veidot verdzības kopainu no jaunatklātajiem faktiem. Šāda informācijas nodalīšana veidojusi neprecīzu plantāciju verdzības ainu. Gutmans asi kritizē pētāmo aspektu neproporcionalitāti, norādot, ka nodaļās par vergu diētu, apģērbu, mītnēm, medicīnisko aprūpi, mirstību un dzimstību, ģimeni un starprasu kontaktiem, sodiem un vergu atalgošanu, 3/5 no savāktajiem pierādījumiem analizē vergu uzturu un rasu sajaukuma īpatsvaru.¹²⁵ „*Laiks uz krusta*” konceptu analizē Gutmans izdalīja 25 nopietnas kļūdas tādos aspektos kā vergu darbaspēka struktūra, kvalificēto vergu īpatsvars, vergu ģimenes „stabilitāte” un migrācija, kā arī informācija par vecumu, kurā vergi precējās savā starpā un sievietes dzemdēja bērnus, piemēram, apgalvojot, ka pirmo bērnu vergu sieviete dzemdējusi 22,5 gadu vecumā, nav norādes, ka Fogels ar Engermanu būtu analizējuši datus par 1720., 1770., 1810. gadu vai visu verdzības posmu.¹²⁶ Kļūdu rašanos Gutmans skaidroja ar autoru vieglprātīgo attieksmi pret matemātiskajiem aprēķiniem. Vairākos aspektos ir izmantoti neprecīzi dati un metodes, tā analizējot vergu sodīšanu, tiek aprēķināts nevis cik bieži vergi tika sisti ar pātagu, bet cik bija sodīto vergu. Kā uzskata Gutmans, tas nedod patiesu priekšstatu par plantāciju verdzības

¹²² Vinovskis, M. *The Demography of the Slave Population in Antebellum America*. Journal of Interdisciplinary History, 1975, Vol. 5, No. 3, p. 466.

¹²³ Ibid., p. 460.

¹²⁴ Gutman, H. *Slavery and the Numbers Game: A Critique of “Time on the Cross”*. Chicago: University of Illinois Press, 1975, 183 p.

¹²⁵ Gutman, H. *The Journal of Negro History*, Vol. 60, No. 1, 1975, p. 64.

¹²⁶ Ibid., p. 59.

skarbajiem dzīves apstākļiem, jo ar matemātisko metožu pielietošanu nav iespējams noteikt kā publiskā sodīšana ietekmēja pārējo vergu darbaspējas. Pārējo kritiķu vidū vilšanos rada autoru nolaidīgā attieksme pret vergu sieviešu nozīmes izpēti un plantācijas auglīguma tendencēm posmā pēc Pilsoņu kara. Arī vergu dzimstības jautājums apskatīts tikai vispārēji, nenorādot, ka 19. gs. dzimstība vergu vidū samazinājās. Šis fakts ir pietiekami svarīgs, jo tas norisinājās reizē ar vergu cenu pieaugumu.¹²⁷

20. gs. 50. gadu beigās, ar Alfrēda Konrāda un Džona Meiera darbību, aizsākās ekonomisko un matemātisko metožu pielietošana plantāciju verdzības izpētē. Pētnieku izmantotā metodoloģija datu apstrādē kļuva par universālu un revolucionāru datu analizēšanas veidu, kas aizsāka vairāku dekāžu garas akadēmiskās diskusijas. Visnozīmīgāko ekonometrisko verdzības pētījumu uzrakstīja Roberts Fogels un Stenlijs Engermans, pārvērtējot Filipsa, Stempa, Dženovēzes un citu pētnieku viedokļus par verdzības rentabilitāti Dienvidos un tās dzīvotspēju. Jaunieviestās metodes nebija pilnīgas, un kliometriskās vēstures pētnieki sastapās ar bagātīgu kritiku no sociālo zinātņu intelektuāļu puses.

¹²⁷ Tipton, F. Walker, C. History and Theory, Vol. 14, No. 1, 1975, p. 104.

4. JAUNS SKATĪJUMS UZ AFROAMERIKĀŅU VĒSTURI UN KULTŪRU

Divdesmitā gadsimta vidū, paralēli kliometriskās izpētes pirmajai fāzei, attīstījās pavisam atšķirīga verdzības izpēte. Tās galvenais stimuls bija 50. un 60. gadu melnādaino iedzīvotāju protestantu kustības ASV, un šo vēsturnieku pašpasludinātais uzdevums bija izpētīt rasu nevienlīdzības saknes, kas izplatījās Amerikas iedzīvotāju apziņā. Šis historiogrāfijas posms sakrita ar strauju popularitāti guvušo „Jauno sociālo vēsturi”, vēsturniekiem paplašinot izmantoto informācijas un datu kopumu, kā arī ieviešot jaunas metodes datu apstrādē, lai pilnīgāk rekonstruētu melnādaino vergu pagātņi. Viena no metodēm, kas krasi atšķīrās no pielietotajām bija vēstures rakstīšana nevis no valdošās kārtas (šajā gadījumā plantatoru) puses, bet gan apgriezti: „*from the bottom up*”. No neizglītoto, neievērojamo un bezspēcīgo, tātad vergu puses.

Līdz 20. gadsimta vidum afroamerikāņu vēstures pētniecību ASV vēstures zinātnē nodalīja no Amerikas sabiedrības izzināšanas uzskatot, ka afroamerikāņi ir savdabīga autonoma grupa, kura nav ietekmējusi baltās sabiedrības attīstību. Tikai afroamerikāņu intelektuāļiem bija iespēja lauzt šos iesīkstējušos uzskatus. Par pirmo pētnieku, kura darbiem par afroamerikāņu vēsturi un kultūru tika pievērsta arī balto akadēmiķu uzmanība, kļuva Džons Houps Frenklins. 1947. gadā tika izdots visietekmīgākais Frenklina darbs „*No Verdzības līdz brīvībai: Afroamerikāņu vēsture*”¹²⁸. Šajā laikā vēl melnādainie bija tālu no brīvības, bet Frenklina mērķis bija uzrakstīt grāmatu, kas būtu brīva no rasistiskiem aizspriedumiem un subjektīvām kļūdām. „*No verdzības līdz brīvībai*” kļuva par pavērsieni turpmākai afroamerikāņu kopienas izpētei, jo savus uzskatus no 1947. – 1992. gadam Frenklins kā profesors izklāstīja sešās dažādās augstskolās visā ASV. Ar Frenklina darbību aizsākās afroamerikāņu intelektuāļu ceturtās paaudzes darbība, kura kulmināciju sasniedza 20. gadsimta 70. gados.

1972. gadā melnādainais vēsturnieks Džons Veslijs Blasingeims izdeva darbu ar nosaukumu „*Vergu kopiena: Dzīve plantācijā pirmskara Dienvidos*”¹²⁹. Šī grāmata kļuva par izcilāko piemēru afroamerikāņu vēstures pētīšanai no vergu skata punkta. Blasingeims apstrīdēja iepriekš pausto uzskatu, ka vergi bija paklausīgi un padevīgi „sambo”, kas baudīja priekšrocības, ko sniedza verdzības paternālisms. Blasingeims par pamatu darbam izvēlējās aizbēgušo vergu vēstules, kuras analizējot arī nonāca pie secinājuma, ka verdzības iespaidā vergiem veidojās autonoma un neatkarīga kultūra, kā arī atšķirīgi un savdabīgi personības tipi. Blasingeims

¹²⁸ Franklin, J. H. *From Slavery to Freedom: A History of African Americans*. New York: A. A. Knopf, 1947.

¹²⁹ Blasingame, J. W. *The Slave Community: Plantation Life in Antebellum South*. New York: Oxford University Press, 1972.

kritizēja iepriekšējos pētniekus, ka tie pārāk daudz centušies verdzību rekonstruēt izmantojot balto sarakstītos darbus, tādā veidā ignorējot vergu atšķirīgo kultūru, ģimenes dzīvi un reliģiju. Atsevišķa kritika tika veltīta Stenlija Elkinsa izdarītajiem secinājumiem, norādot, ka „sambo” nebija tipiskais vergs, bet balto pētnieku radīta mākslīga mentalitāte. Analizējot vergu dziesmas, dejas un reliģiskos rituālus Blasingeims nonāca pie secinājuma, ka vergi sevi identificēja drīzāk ar Āfrikas kultūrām, nevis iespaidojās no plantatora. To ietekmēja autonomā kopiena, kurā saimniekam nebija varas.¹³⁰ Blasingeima darbs nepalika bez kritikas, Stenlijs Engermans uzskata, ka autora analīzes ir nepilnīgas, kaut arī Blasingeimam veiksmīgi izdevies lauzt „sambo” mītu. Engermans uzsver, ka grāmata ir rakstīta laikā, kad notiek verdzības un melnādaino kultūras pārvērtēšana akadēmiskajā vidē, tomēr nav skaidrs kādi īsti ir Blasingeima pētījuma mērķi.¹³¹

4.1. Pašpasludinātie afroamerikāņu vēsturnieki 20. gs. 60. – 80. gados

Pateicoties Viljama Dibuā, Kārtera Vudsona, Frenklina Freizera un Džona Houpa Frenklina darbībai, grupa melnādaino vēsturnieku, kas bija ieguvuši doktora grādus, guva nopietnus panākumus afroamerikāņu vēstures pētniecībā. Tajā pašā laikā, no pagājušā gadsimta 60. līdz 80. gadiem, vairāki akadēmiskus grādus neieguvuši melnādainie vēsturnieki piedāvāja savas novatoriskas, revolucionāras un dogmatiskas interpretācijas par afroamerikāņu vēsturi. Lai arī viņi neieguva doktora grādus vēsturē, tomēr palīdzēja afroamerikāņu vēsturei kļūt par afroamerikāņu pētniecības stūrakmeni.

Afroamerikāņu vēstures izpētes saknes ir meklējamas jau 20. gs. sākumā, kad grupiņa melnādaino vēsturnieku uz saviem pleciem nolēma iznest šo pētniecības lauku gaismā. Diemžēl vairākus gadu desmitus tas neatstāja nopietnas pēdas ASV vēsture pētniecībā. Viss mainījās pagājušā gadsimta 60. gados, kad aktivizējās melnādaino tiesību jautājums Amerikas Savienotajās Valstīs. Šajā laikā četri nozīmīgi pašpasludināti vēsturnieki aizsāka savu darbību, lai ar afroamerikāņu vēstures izzināšanas palīdzību sekmētu savas etniskās grupas brīvības un apziņas būvēšanu. Pie šiem autoriem pieder Malkolms X (Malcolm X), Harolds Krūzs (Harolds Cruse), Endžela Deivisa un Lerons Benets Jr. (Lerone Bennett Jr.)

¹³⁰ Schweninger, L. *A Slave Family in the Ante Bellum South*. The Journal of Negro History, Vol. 60, No.1, 1975, p. 32.

¹³¹ Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*, p. 130.

„Melnā spēka”¹³² pastāvēšanas laikā afroamerikāņu vēsturnieki arvien vairāk vēstures pētniecību sasaistīja ar Amerikas melnādaino iedzīvotāju cīņu par brīvību. Iespējams, ka vēsture vairāk kā jebkurš cits pētniecības lauks, kļuva par nozīmīgāko ieroci gados jaunu afroamerikāņu kultūras identitātes apzināšanai 20. gs. 60. un 70. gados. Cietumā pašizglītotais aktīvistis Malkolms X (īstajā vārdā Malkolms Litls (Malcolm Little)) savās runās un publikācijās noliedza pastāvošā eurocentrisma loģiku un pielietojumu vēstures pētniecībā, kā arī uzskatīja to par galveno vainīgo vēsturiskai pašpaļāvībai uz rasistisko pārkumu Amerikā.¹³³ Malkolms X izmantoja afroamerikāņu vēsturi, lai parādītu, ka baltā sabiedrība pret melnādaino amerikāni izturas netaisnīgi, un kritizēja afroamerikāņu vēlmi adaptēties ASV sabiedrības standartiem, kuru balstīja rasistiskie uzskati.¹³⁴ Pēc iznākšanas no cietuma 1952. gadā Malkolms X uzstājās ar kaislīgām runām, kas ātri ieguva popularitāti melnādaino iedzīvotāju vidū. Viņa uzskatus vislabāk raksturo šis citāts: „Mums jāatgūst savs mantojums un identitāte, ja vēlamies kļūt brīvi no balto varas. Apbruņoti ar zināšanām par savu pagātņi, mēs varam ar pārliecību noteikt nākotnes kursu. Kultūra ir visspēcīgākais ierocis brīvības izcīnīšanai”.¹³⁵

Haroldu Krūzu dziļi ietekmēja Otrā Pasaules kara notikumi. Izglītību ieguvis 20. gs. vidū, Krūzs pārsvarā koncentrējās uz afroamerikāņu strādnieku vēsturi un politiskajām afērām. Kaut arī neieguvis doktora grādu, Krūzs kļuva par afroamerikāņu pētniecības celmlauzi, un vienlīdz nozīmīgs ir viņa afroamerikāņu centrētais darbs „*Melnādaino intelektuāļu krīze*”¹³⁶, kas pirmoreiz tika izdots 1967. gadā. Savos darbos Krūzs daudz atsaucās uz Freizera atziņām, ka būtībā Amerikas melnādaino vidusslānis nepastāv. Šis darbs, kurā asi tika kritizēti melnādainie zinātnieki, kas nodarbojās ar sociālo, politisko un vēstures izpēti, parādīja afroamerikāņu intelektuāļu vājās puses gadu desmitu garumā. Kā galveno trūkumu Krūzs uzsvēra nevēlēšanos veidot pašiem savu vēsturi, bet pieņemt balto vēsturnieku izteiktos spriedumus un tos tālāk attīstīt pēc viņu modeļiem. Īpašu kritiku Krūzs veltīja Vļjamam Dibuā un Frenklinam Freizeram, uzverot abu autoru ieguldījumu afroamerikāņu vēstures pētniecībā, tomēr kritizējot to pielietotās pētīšanas metodes un ietekmi no baltajiem akadēmiķiem. Krūzs uzstāja, ka afroamerikāņu vēsturniekiem ir jāstudē idejas, programmas, atziņas, problēmas un trūkumi, lai konstruētu jaunas

¹³² „Black Power” bija organizācija pagājušā gadsimta 60. un 70. gados, kuras mērķi bija izveidot melnādaino politiskas un kulturālas institūcijas, lai celtu melnādaino vērtību sabiedrības acīs, kā arī atbalstītu afroamerikāņu intereses.

¹³³ Dagbovie, P. G. *Journal of Black Studies*. 2007, vol. 37, No. 5, p. 607.

¹³⁴ Harris, L. R. Jr. *Coming of Age: The Transformation of Afro-American Historiography*. *The Journal of Negro History*, Vol. 67, No. 2, 1982, p. 108.

¹³⁵ Citāts pieejams: *Ibid*, p. 612.

¹³⁶ Cruse, H. *The Crisis of the black Intellectual: A Historical Analysis of the Failure of Black Leadership*. New York Review Books, 1967.

paradigmas novecojušajos Dibuā un citu agrīno melnādaino pētnieku uzskatos. Neskatoties uz plašo kritiku, Krūzs uzskatīja, ka tieši afroamerikāņu intelektuāļi ir atslēga, lai mainītu Amerikas Savienoto Valstu kultūru un izraisītu vēsturiskas pārmaiņas.¹³⁷ Krūza pētījumi kļuva par galveno ietekmi veselai Amerikas melnādaino pētnieku paaudzei, kuri izmainīja nacionālas neatkarības domāšanu.

Pagājušā gadsimta 70. gadi bija īpaši svarīgi, satricinot plantāciju verdzības historiogrāfiju. Gadu pirms melnādainā pētnieka Džona Blasingeima nozīmīgā darba „*Vergu kopiena*”, 1971. gada decembrī sevi pieteica vēsturniece, kas visu savu zinātnisko darbību veltīja melnādaino verdzeņu vēstures izziņāšanai un to lomai sabiedrībā – Endžela Deivisa. Viņa sākotnēji studēja filozofiju, bet visnozīmīgākais darbs bija vēsturiskas dabas: „*Melnādainās sievietes loma vergu kopienā, tās atspoguļojums*”¹³⁸. Deivisa pirmā pievērsās strīdīgajam jautājumam par verdzeņu pretošanos un autonomas sieviešu kultūras veidošanos. Viņas darbs atstāja dziļu iespaidu uz sieviešu vēstures pētniecību līdz pat 20. gs. 90. gadiem,¹³⁹ jo nākamās autores izmantoja tieši Deivisas izstrādāto metodoloģiju. Rakstā Deivisa pierādīja, ka plantāciju verdzeņu pretošanās bija ļoti nozīmīga vergu kopienas saglabāšanā. Iedvesmojoties no Herberta Aptekera uzskatiem, Deivisa norādīja, ka verdzenes aktīvi līdzdarbojās vergu dumpjos astoņpadsmitajā un deviņpadsmitajā gadsimtā. Paverdzinātās sievietes piedzīvoja dubultu apspiešanu gan no nežēlīgās verdzības sistēmas, gan vietējās vergu kopienas, kas pēc savas būtības bija patriarhāla.¹⁴⁰ Deivisa izvirzīja hipotēzi par to, ka plantāciju verdzības sistēma Dienvidu štatos ir pielīdzināma terorismam, kā arī izaicināja maldīgos eirocentristu uzskatus verdzības historiogrāfijā un pamatoja, ka afroamerikāņu sievietes spēja pārciest vairākus apspiešanas veidus reizē, un tāpat saglabāja savu vietu sabiedrībā. Deivisa atzīmē, ka sievietēm nācās paciest smagos darba apstākļus, kā arī bieži pret savu gribu nācās stāties dzimumattiecībās ar plantatoru vai citiem baltajiem plantāciju strādniekiem.

Ieguvis augstāko izglītību kā žurnālists, Lerons Benets Jr. jau savas akadēmiskās karjeras sākumā nodevās afroamerikāņu vēstures pētīšanai. Līdzīgi kā Vudsons, Benets kļuva par vienu no galvenajiem Amerikas melnādaino iedzīvotāju vēstures popularizētājiem pagājušā gadsimta 70. gados. Viņa galvenais uzskats bija, ka afroamerikāņu vēsture jāskata nevis atsevišķi un

¹³⁷ Dagbovie, P. G. *Journal of Black Studies*. Vol. 37, No. 5, 2007, p. 617.

¹³⁸ Davis, A. *The Massachusetts Review*, Vol. 13, No. ½, 1972, p. 81-100.

¹³⁹ Endželas Deivisas aizsāktā pētniecība stimulēja šo vēstures elementu pētīt dziļāk. Tā augstākais punkts bija Deboras Grejas Vaitas 1985. gadā sarakstītā grāmata „*Ar'n't I a Woman*”, kurā autore plaši atsaucas uz Deivisas pētījumu.

¹⁴⁰ Davis, A. *The Massachusetts Review*, Vol. 13, No. ½, 1972, p. 83 – 86.

noslēgti, bet kā daļa no visas pasaules vēstures, mijiedarbojoties ar to. Benets akcentēja, ka afroamerikāņu vēsturei ir daudz kopīgu iezīmju ar citu etnisko grupu vēsturēm visā pasaulē, tomēr tā paliek unikāla un atšķirīga. Tāpat kā Malkolms X, vēstures izzināšanu Benets uzskatīja par būtiskāko nozīmi afroamerikāņu kopienas saliedētībai.¹⁴¹ Pēc viņa domām vēsture kalpo ne tikai kā ideoloģija vai mācību priekšmets, bet arī kā lepnuma un enerģijas avots. Benets žēlojās, ka daudzi afroamerikāņu vēsturi sauc par „intelektuālu geto”, cenšoties parādīt, cik nozīmīga tā ir visas Savienoto Valstu vēstures kontekstā. Beneta uzskatos vistiešāk sakņojās afrocentriskā ideoloģija.

Afroamerikāņu vēsture nonāca priekšplānā, laikā, kad Amerikas melnādainie iedzīvotāji cīnījās par savu kultūras identitāti un brīvību. Lai arī vairāki pašpasludinātie vēsturnieki atšķīrās savās prasmēs, analītiskās darba struktūrās un vēsturiskos interešu objektos, tomēr tie kļuva par visnozīmīgāko vēsturnieku apakšgrupu starp pašizglītotiem pētniekiem. Viņu darbība neaprobežojās tikai ar akadēmiskās vides izglītošanu un uzmanības vēršanu uz saviem pētījumu objektiem, šie pētnieki devās pie tautas, pie melnādainajiem iedzīvotājiem ar vēlmi izplatīt savas idejas, kas varētu kļūt (un kļuva) par nozīmīgu afroamerikāņu apziņas stūrakmeni.

Pašpasludinātie vēsturnieki izmantoja savas etniskās grupas vēsturi kā ieroci cīņai par rasu vienlīdzību un palīdzību cilvēcei gūt zināšanas un izprast afroamerikāņu vēsturi. Nepagāja ne pāris dekādes, kad šos mērķus nomainīja daudz lielākas ambīcijas, piemēram, celt melno amerikāņu pašapziņu un pašcieņu, atgriežot tos pie savām saknēm pagātnē, kas sniedzas daudz tālāk nekā tikai verdzība un Dienvidu štatu plantācija, tādējādi radot lepnumu par savu izcelsmi un senču tēvzemi.¹⁴² Līdz ar šiem apgalvojumiem attīstījās ideja par afrocentrismu – atbildi pastāvošajam eurocentrismam pasaules vēsturē, tā apstrīdēšanu, koncentrējoties uz Āfrikas kultūras, filozofijas un vēstures nozīmes palielināšanu pētniecībā, to nostādīšanu izpētes centrā. Vēsturei šajā pētniecībā ir visnozīmīgākā loma, jo bez tās nav iespējama citu pētniecības lauku pilnīga izzināšana.

ASV melnādainie iedzīvotāji tradicionāli tika grupēti, pamatojoties uz viņu atšķirīgo vēsturi, pieredzi un paaudzēs pārmantoto kultūras bagāžu, kas ir veidojusies Amerikā, nevis Āfrikā. Tāpēc vēstures literatūrā atsevišķi analizē trīs vēsturiski izveidojušās grupas – lielāko grupu veido vergi un to pēcteči, kuru īpatnību pamatā ir verdzības pieredze Dienvidu štatos. Otrā lielākā grupa ir brīvie melnādainie iedzīvotāji, kas pārsvarā nāk no Ziemeļu štatiem, bet trešajā

¹⁴¹ Dagbovie, P. G. *Journal of Black Studies*. Vol. 37, No. 5, 2007, p. 622.

¹⁴² Zemīte, L. *Latvijas vēsture*. LU, 2/3(74/75),2009, 103. lpp.

ietilpst vestindieši, kuri ieceļoja ASV 19. gadsimta beigās no Karību salām kā brīvi cilvēki.¹⁴³ Pašpasludinātie afroamerikāņu vēsturnieki un afrocentristi visvairāk pētīja vergus un to priekštečus, jo to skaits bija vislielākais, kā arī verdzība atstāja dziļas pēdas melnādaino mentalitātē, pašapziņā un izglītības līmenī, tāpēc celt jaunu vēstures skatījumu uz vergu ciešanām un to spēcīgiem raksturiem, pretojoties plantāciju verdzībai, bija daudz iesaistīgāk.

4.2. Afrocentrisms. Jauns skatījums uz vēsturi vai pārspīlēta pašapziņas celšana?

Jaunie afroamerikāņu afrocentriski noskaņotie intelektuāļi par savu pētījumu zinātnisko un metodisko pamatu ir izvēlējušies un padarījuši modernu antropologa un etnogrāfa Melvila Herskovita 1941. gadā publicēto darbu „*Mīts par melno pagātņi*”¹⁴⁴. Šie autori ne tikai apstrīdēja eurocentriskos uzskatus, kas līdz šim valdīja verdzības historiogrāfijā, bet gāja daudz tālāk, novietojot afroamerikāņu vēsturi pasaules vēstures izpētes centrā. Tā tika pētīta Āfrikas tradīciju loma balto amerikāņu vēsturē, kur par šīs kultūras ietekmi atzina dienvidnieku attiecības ģimenē, sievietes īpašo lomu, kā arī cieņu pret vecākiem. Tādā veidā afrocentristi centās panākt, lai Savienoto Valstu melnādainie iedzīvotāji sevi sāktu identificēt ar Āfriku.

Lai panāktu savu mērķi, afrocentristi centās pierādīt Āfrikas pārākumu pār Eiropu, definējot afroamerikāņu saknes nevis atpalikušās, bet gan augsti attīstītajās Āfrikas civilizācijās.¹⁴⁵ Āfrikas pārākuma uzskatam par pamatu kalpoja Martina Bernela 1987. gadā izdotā grāmata „*Melnā Atēna*”¹⁴⁶, kurā autors cenšas pierādīt Āfrikas ietekmi Senās Grieķijas kultūrā, apgalvodams, ka Eiropas filozofija, zinātne un reliģija nāk no Āfrikas, bet šos laurus eiropieši afrikāņiem esot atņēmuši. Afrocentristi, minot visdažādākos piemērus, apgalvo, ka Āfrika ir visas Rietumu civilizācijas māte. Piemēram, Ēģiptes civilizācijā ir dominējis melnās Āfrikas komponents. Šos uzskatus sākotnēji 1974. gadā puda, iespējams, pirmais pārliecinātais afrocentrists Čeiks Anta Diops no Senegālas. Savos darbos viņš izmantoja gan vēstures, gan socioloģijas un lingvistikas piemērus, lai nostādītu Āfriku pasaules vēstures centrā. Diopa galvenais veikums bija „Melnās Ēģiptes” raksturošana, jeb apgalvojumu izvirzīšana, ka Ēģipte

¹⁴³ Zemīte, L. Latvijas vēsture. LU, 2/3(74/75),2009, 102. lpp.

¹⁴⁴ Herskovits, M. *The Myth of the Negro Past*. Boston: Beacon Press, 1941, 368 p.

¹⁴⁵ Zemīte, L. Latvijas vēsture. LU, 2/3(74/75),2009, 104. lpp.

¹⁴⁶ Bernal, M. *Black Athena: The Afroasiatic Roots of Classical Civilization*. Rutgers University Press, 1987.

bija vissenākā un ietekmīgākā melnādainā civilizācija pasaulē.¹⁴⁷ Jau pēc šiem izteikumiem afrocentristi tika plaši kritizēti no eirocentristu vidus. Tie piedāvāja afrocentristiem pievērsties tikai verdzības pētniecībai, un norādīja, ka to argumenti esot vāji un nepārdomāti. Lielākā daļa no kriticisma ir veltīta skolu un augstskolu pasniedzējiem, kuri cenšas afrocentrismu iekļaut kā atsevišķu mācību priekšmetu.¹⁴⁸ Visus šos pūliņus varētu nosaukt par melnādaino amerikāņu afrikanizēšanu, bet galvenā problēma ir tāda, ka melnādainie amerikāņi nespēj lepoties ar kādu neatkarīgu Āfrikas valsti kā ar savu pagātni.¹⁴⁹ Neskatoties uz šiem kritiķiem, afrocentristu pozīcijas joprojām ir spēcīgas.

Viens no šobrīd pazīstamākajiem un aktīvākajiem afrocentristiem, kas turpina Diopa iesākto, ir vēsturnieks un antropologs Artūrs Smits (Arthur Smith), kurš ir pieņēmis vārdu Molefi Kete Asante. Pateicoties Asantes apjomīgajam darbam,¹⁵⁰ afrocentristiem ir izdevies panākt vairāku ASV štatu skolu un koledžu mācību programmu izmaiņas. Lai arī Asantes uzskati ir noveduši pie asām diskusijām pētnieku vidū, viņš turpina iesākto darbu, izveidojot jaunu pētniecības novirzienu, kas balstās uz Diopa konceptiem. Līdzīgi kā Diops, arī Asante turpina darbu pie Āfrikas nozīmes atjaunošanas pasaules kultūrā un vēsturē. Viņa pētījumi ir saistīti ar Rietumāfrikas cilšu valodu ietekmi amerikāņu angļu valodā. Līdzības Asante ir atradis fonētikā un sintaksē, kur par Āfrikas valodu ietekmi liecina tagadnes formu lietošana un laiku veidošana, izmantojot žestus un ķermeņa valodu.¹⁵¹ Asantes galvenais mērķis ir radīt jaunu Āfrikas vēsturi, jo visa iepriekšējā historiogrāfija ir radīta no Rietumu civilizācijas skatu punkta, nevis no afrikāņu puses. Interesants skatījums, jo pats Asante ir dzimis Džordžijas štatā ASV, tomēr savus senčus spējis sasaistīt līdz Nigērijai un Togo. Asante necenšas ignorēt eirocentristu darbus par Āfriku, tomēr viņa pūliņos ietilpst Āfrikāņu vēsturnieku (pie kuriem pieskaita arī sevi) novietošana šī pētniecības lauka centrā. Asante uzskata, ka tieši viņu spēkos ir pārrakstīt un pārorientēt Āfrikas vēsturi no sava jeb pareizā skatupunkta.¹⁵²

Līdzīgas nozīmes darbus afrocentrisma uzplaukumam veikuši divi citi autori – Mualana Karenga (dzimis Ronalds Makinlijs Everets (Ronald McKinley Everett)), kā arī Tšeoloane Keto

¹⁴⁷ Wynters, C. *Journal of Black Studies*, 1994, Vol. 25, No. 2, p. 171.

¹⁴⁸ Ibid, p. 175.

¹⁴⁹ Schlesinger Jr., A. *The Disuniting of America. Reflections in a Multicultural Society*. NY: W. W. Norton & Co, 1992, p. 23.

¹⁵⁰ Akadēmiskās karjeras laikā sarakstījis vairāk par 70 grāmatām un 400 zinātniskiem rakstiem. [pieejami www.asante.net]

¹⁵¹ Asante, M. K. *African Elements in African-American English*. Africanisms in American culture. Indiana University Press, 1990, p. 22; Zemīte, L. *Latvijas vēsture*. LU, 2/3(74/75),2009, 104. lpp

¹⁵² Falola, T. *Review: An Afrocentric Vision of African History*. *The Journal of American History*, 2007, Vol. 48, No.3, p. 489.

(Tsheoloane Keto). Karenga savos darbos izvirzīja septiņus melnādainās identitātes principus – vienotību, pašnoteikšanos, kopdarbību un atbildību, likteni, kreativitāti, mērķi un kooperatīvu organizāciju. Karenga uzskatīja, ka šie principi mūsdienu cilvēka apziņā ir mantojums no Āfrikas kultūras, kurā visspilgtāk iezīmējas tieši šie septiņi likumi.¹⁵³ Turpretī Keto galvenais sasniegums ir afrocentrisma norobežošana tikai Āfrikas kontinentā. Viņš nenoliedz eirocentrisma nozīmi, bet uzskata, ka katra kontinenta vēsturi vajadzētu pētīt no iekšienes. Pasaules izzināšana no dažādiem punktiem, nevis no viena leņķa, Keto darbos uzsvērtā kā galvenā prioritāte.¹⁵⁴ Arī pašu afrocentristu vidū pastāv domstarpības un dilemmas, ja idejas izplatības sākumā pētnieku viedokļi atšķīrās par to, kur visplašāk izpaudusies Āfrikas ietekme – Senajā Grieķijā vai Ēģiptē, tad šobrīd uzskatu dažādība saistīta ar afrocentrisma lomu pasaules vēstures izzināšanā un saistībā ar citām ideoloģijām. Atšķirīgi no Asantes, Keto uzskata, ka afrocentristiem vajadzētu pielāgot savus uzskatus marksismam, kad runa ir par ekonomiskiem jautājumiem.¹⁵⁵

Diemžēl vislielākais afrocentristu trūkumus ir novēršanās no vēstures izpētes objektiem, to skaitā verdzības pētniecības. Šī ideoloģija ir kļuvusi par enerģisku un neatlaidīgu savas etniskās grupas pašapziņas celšanu. Uzskatot, ka Amerikas vēstures lielākais trūkums ir tāds, ka tā izteikti ignorēja afroamerikāņu vēsturi, šie autori nevis cenšas rekonstruēt noklusētos notikumus, bet pierādīt melnādaino iedzīvotāju vēstures nozīmi uz pasaules vēstures fona. Arī britu vēsturnieks Normans Deiviss šos procesus uzskata nevis par centieniem līdzsvarot pasaules vēstures apguvi un taisnīguma atjaunošanu, bet par eirocentrisma nomaiņu uz afrocentrismu, un salīdzinājis ar situāciju, kad zāles ir bīstamāks par slimību.¹⁵⁶ Tomēr nevar noliegt afrocentrisma balstīšanos uz kultūras mantojumu, kas atbalsojas tradīcijās un nostiprina kultūras attīstību. Pateicoties Amerikas melnādaino iedzīvotāju iesaistei šajos procesos, tiek bruģēts ceļš uz etnisko līdzsvaru Savienotajās Valstīs.

¹⁵³ Philips, J. E. *The African Heritage of White America*. Africanisms in American Culture. Indiana University Press, 1990, p.

¹⁵⁴ Oyebade, B. *Journal of Black Studies*, 1990, Vol. 21, No. 2, p. 234.

¹⁵⁵ Cobb, W. *The Journal on Negro History*, 1997, Vol. 82, No. 1, p. 127.

¹⁵⁶ Deiviss, N. *Eiropas vēsture*. Rīga: Jumava, 2009, 42.lpp.

5. VERDZĪBAS IZPĒTE 20. GS. BEIGĀS UN 21. GS. SĀKUMĀ

Paralēli afrocentristu darbībai 20. gs. beigās ASV vēstures zinātnē turpinājās Dienvidu štatu verdzības elementu pētniecība. Merilendas Universitātes profesors Ira Berlins uzskata, ka tūkstošgades mijā risinājās „verdzības renesanse” Amerikas sabiedrībā – liels skaits šajā laika posmā radīto filmu, televīzijas raidījumu, grāmatu, pieminekļu un muzeju eksponātu tika veltīti tieši verdzībai ASV.¹⁵⁷ Vēstures zinātnē šajā laikā risinās iepriekšējo autoru darbu pārvērtēšana, atbrīvošanās no radītajiem mītiem un verdzības modeļa nepētīto elementu padziļināta izziņāšana. Paralēli notiek arī atkāpšanās no melno vēstures pilnīgas izziņāšanas. Pēc tam, kad historiogrāfijā ir radīti darbi gan no plantatoru, gan vergu puses, ir sākti mēģinājumi radīt objektīvu skatījumu, kuru nav ietekmējuši iepriekšējo autoru spriedumi.

Pagājušā gadsimta 80. gados ASV vēstures zinātnē jaunu salīdzinošu skatījumu uz sociālajiem procesiem Dienvidu štatos un plantāciju verdzības sistēmu piedāvāja Delavēras Universitātes profesors Pīters Kolčins. Pēc vēstures doktora grāda iegūšanas 1970. gadā Kolčins turpmākajās trīs dekādēs ir sarakstījis vairākas nozīmīgas monogrāfijas par verdzību Dienvidu štatos. Nozīmīgākā no tām ir „*Nebrīvais darbaspēks: Verdzība Amerikā un dzimtbūšana Krievzemē*”, kas 1988. gadā saņēma prestižo Benkrofta balvu. Kā uzsver pats autors, tad viņa mērķis ir atbrīvoties no iepriekš radītajiem mītiem par plantāciju verdzību, kā arī nepieļaut jaunu mītu rašanos. Lai to panāktu Kolčins savos darbos plaši analizējis verdzības historiogrāfiju, ko papildinājis ar visaptverošu avotu bāzi, tādā veidā cenšoties radīt pēc iespējas objektīvāku skatu uz patiesajiem procesiem Dienvidu štatu plantācijās. Līdzīgi kā Elkinss, Kolčins savās analizēs izmantoja salīdzinošo metodi, līdzības saskatot Dienvidu verdzībā un zemnieku dzimtbūšanā Krievzemē. Kā uzskata autors, tad ar salīdzināšanas metodi ir iespējams gūt visaptverošu priekšstatu par verdzības procesiem, ko atsevišķi pētīt nebūtu bijis iespējams saskatīt. Kolčins norāda, ka verdzībai Dienvidos un dzimtbūšanai Krievzemē bija līdzīga loma valstu sociālajā un ekonomiskajā attīstībā, abas sistēmas kļuva par dabisko sociālo kārtību dēļ kārtu nostiprināšanās, tāpat šīs sistēmas neizplatījās vienmērīgi un darbaspēka trūkums kļuva par iemeslu algotu darbaspēku aizstāt ar verdzību. Autors uzsver, ka abas sistēmas bija ģeogrāfiskās un ekonomiskās ekspansijas produkts vietās, kas bija reti apdzīvotas. Atšķirībā no „Consensus” historiogrāfijas un Filipa pētījumiem Kolčins norāda, ka verdzības sistēma nebija noslēgta, jo tā neveidojās ASV un

¹⁵⁷ Berlin, I. *American Slavery in History and memory and the Search for Social Justice*. The Journal of American History, 2004, No. 4, 1259 p.

izplatījās arī Dienvidamerikā.¹⁵⁸ Analizējot avotus, autors nonāca pie secinājuma, ka paternālismu plantācijās modelēja nevis saimnieku un vergu savstarpējās attiecības, bet plantatora mentalitāte, tādā veidā apstrīdot vienu no Ulriha Filipša verdzības balstiem. Kolčins uzsver, ka paternālisms nebija universāls un to plaši ietekmēja reģionālās atšķirības un plantāciju lielums.¹⁵⁹

Diskusijas akadēmiskajā dzīvē izraisīja viedokļi par vergu ģimenes un kopienas struktūru, to nozīmi un ietekmi uz sociālajiem procesiem plantācijās. Šajās diskusijās iesaistījās arī otrs tūkstošgades mijas ievērojamākais amerikāņu verdzības pētnieks Stīvens Hāns. Kolčins uzskatīja, ka 70. gados afroamerikāņu un kliometristu veiktajos pētījumos ir radīts romantizēts mīts par vergu kopienu. Autors oponentē, ka tajā, tāpat kā jebkurā citā sabiedrībā, bija sastopami zagļi, izvarotāji un vīri, kas pielietoja fizisku spēku pret sievietēm. Kolčins uzskata, ka plantācijās nedzīvoja tikai mīlošas un draudzīgas ģimenes, un vergu kopiena spēja sasniegt tikai ierobežotu autonomiju, to pamatojot ar salīdzinoši zemo vergu īpatsvaru Dienvidu štatos, kas svārstījās ap 50% no kopējā iedzīvotāju skaita.¹⁶⁰ Autonomās kopienas veidošanos kavēja arī pilnīga ekonomiskā atkarība no saimnieka, jo pretēji kliometristiem Kolčins uzskata, ka vergiem nebija iespējams uzkrāt ievērojamu kapitālu – saimnieki kā dāvanu reizēm pasniedza vergiem ekskluzīvas preces (tabaku un kafiju), bet tas gadījās reti. Salīdzinot ar dzimtzemniekiem, vergiem nebija iespējams pārdot saražotā pārpalikumus tirgū, lai arī plantācijās tika ierīkoti privātie dārzi, tomēr tie nevarēja nodrošināt pilnvērtīgu uzturu. Dienvidu štatu vergu sabiedrībai arī trūka līderu, kas uzņemtos atbildību par kopienu un risinātu strīdus, tā bija sadrumstalota un vāja. Kolčins pat uzdod jautājumu – vai to vispār ir iespējams saukt par kopienu, ja tā nesniedza vergiem psiholoģisko brīvību? Pavisam atšķirīgus uzskatus par vergu kopienas autonomiju un ietekmi uz vergu dzīvi pāuda jau iepriekš minētais Stīvens Hāns. Pētnieka galvenais devums verdzības pētniecībā ir maz pētīto melnādaino politisko aktivitāšu analīze. Hāns rāda kā pretošanās verdzībai aizsāka agrīno politisko kustību, kuras mērķis bija iegūt tiesības un vienlīdzību sabiedrībā. Darbā „*Nācija zem mūsu kājām*” autors nepiekrīt Kolčina viedoklim, norādot, ka lielajās plantācijās (virs simts vergiem) melnādainos sadalīja grupās pēc darbības spējas, tādā veidā nostiprinot ciešākas saites starp atsevišķiem spēcīgiem indivīdiem. Kopiena simbolizēja spēku, autoritāti un prestižu, tā palīdzēja izaudzināt līderus. Vergu ģimenes stiprināšanā liela loma bija strādāšanai uz lauka, kur parasti pusaudži palīdzēja vecākiem un

¹⁵⁸ Kolchin, P. *Unfree Labor: American Slavery and Russian Serfdom*, 45 p.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 41-48.

¹⁶⁰ Kolchin, P. *The Journal of American History*, No. 3, 1983. 582 p.

vecāki bērniem.¹⁶¹ Tāpat nepatiesi ir apgalvot, ka vergi nespēja uzkrāt kapitālu, jo Hāns apgalvo, ka plantatori deva vergiem brīvdienas, kurās kvalificētie vergi piepelnījās pie citiem saimniekiem. Plantatori atļāva šo naudu paturēt, un pats galvenais – visi līdzekļi tika izlietoti kopienas vajadzībām. Hāns arī pieļauj domu, ka lielajās plantācijās tika veidotas „plantāciju padomes”, lai nodrošinātu kārtību un disciplīnu vergu vidū, un ne vienmēr galvenos lēmumus pieņēma vīrieši. Šīs „padomes” pēc autora domām kļuva par pirmajiem melnādaino proto-politiskajiem veidojumiem.¹⁶² Liela nozīme bija arī melnādainajiem sludinātājiem, kuri kalpoja kā piemērs līderībai, bet lūgšanu nami un baznīcas kļuva par apspriedes un ziņu nodošanas vietām. Sludinātājiem gan plantatoru, gan vergu vidū bija reputācija, viņi guva atzinību un zināmu prestižu.

Abu ietekmīgo autoru viedokļi krasi atšķiras jautājumā par Āfrikas kultūras pēdām melnādaino vergu kopienā un apziņā. Līdzīgi kā Filipss, Kolčins uzskata, ka diskusijas par Āfrikas mantojumu ir liekas, jo jau vergu otrajā paaudzē nav saskatāmas Āfrikas valodas, reliģisko rituālu vai mentalitātes paliekas. Šīs Āfrikas pēdas izdzēsa ciešā plantatora un verga saikne, vergiem pilnīgi pāramerikanizējoties.¹⁶³ Tā kā kopiena bija vāja, tad vergiem trūka līderu, kas turpinātu piekopt rituālus, jo, salīdzinot ar dzimtzemniekiem Krievzemē, vergi tika atrauti no savas dzimtenes, bet zemnieki saglabāja kultūru vietā, kur bija uzauguši. Turpretī Hāns uzsver, ka Rietumāfrikas kultūras pēdas visplašāk izpaudās ciešajās vergu kopienas saitēs. Šīs ciešās attiecības bija iemesls tam, ka vergi spēja uzlabot dzīves apstākļus un pretoties verdzībai. Atšķiroties viedokļiem par vergu kopienas ir acīmredzami, ka savādāki tiks raksturota arī vergu pretošanās verdzības sistēmai, jo skaidrs, ka pretestības galvenais spēks un atbalsts bija kopiena. Kolčins uzsver, ka salīdzinājumā ar zemnieku dumpjiem Krievzemē, vergu galvenais pretošanās veids bija bēgšana, jo vājas kolektīvās mentalitātes dēļ nebija iespējams veikt organizētus nemierus. Autors uzsver, ka Denmarka Vesija sazvērestība tika apturēta jau plānošanas posmā, bet Neta Tērnera rīkotais slaktiņš ilga tikai divas dienas.¹⁶⁴ Diametrāli pretēju viedokli pauž Hāns, uzsverot, ka pat veicot individuālu pretestību – simulējot slimības, laužot darbarīkus un savainojot darba zirgus, bija nepieciešama pārējo vergu līdzdalība. Kolektīvo pretestību veidošanā autors saskata melnādaino agrīnos politiskos veidojumus, norādot, ka organizētu

¹⁶¹ Hahn, S. *A Nation under Our Feat: Black Political Struggles in Rural South from Slavery to the Great Migration*, p. 18-21.

¹⁶² Lichtenstein, A. The Roots of Black Nationalism? *American Quarterly*, 2005, No. 1, 263 p. Rec. par grām.: Hahn, S. *A Nation under Our Feat: Black Political Struggles in Rural South from Slavery to the Great Migration*. Cambridge: Belknap Press, 2003.

¹⁶³ Kolchin, P. *The Journal of American History*, No. 3, 1983. p. 587.

¹⁶⁴ Kolchin, P. *Unfree Labor: American Slavery and Russian Serfdom*, p. 60.

dumpju veidošanā bija nepieciešama saliedēta kopiena, līderi, finansiālie līdzekļi, atbalsts no pilsētu brīvajiem melnādainajiem un ziņu kanāli starp vairākām plantācijām, ko nodrošināja kvalificēto vergu strādāšana citās plantācijās.¹⁶⁵

Iepazīstoties ar ASV vēstures zinātnē radītajiem darbiem par verdzību un apkopojot arhīvos atrastos materiālus 20. gs. beigās un 21. gs. sākuma verdzības pētnieki centās sniegt pēc iespējas objektīvāku skatījumu uz Dienvidu štatu verdzības sistēmu. Tā kā pirms tam radītie darbi tika atspoguļoti no plantatoru un vergu skata punktiem, Pīters Kolčins ir centies atbrīvoties no iepriekš radītajiem mītiem (par romantizēto vergu kopienas un pretošanās spēku), un izveidojis visaptverošu ainu par patiesu situāciju plantācijā. Pielietojot salīdzināšanas metodi, Kolčins nonāca pie secinājuma, ka vergu sabiedrība bija vāja un sadrumstalota, vergu pretošanās bija nesekmīga, bet jau otrajā paaudzē no vergu apziņas pazuda Āfrikas ietekmes. Pretēju viedokli puda Stīvens Hāns, kurš norāda, ka tieši spēcīgajās ģimenes un kopienas saiknēs meklējama melnādaino agrāro politisko veidojumu sākums. Abu autoru diskusijas pierāda, ka strīdi pētnieku starpā turpinās joprojām.

¹⁶⁵ Hahn, S. *A Nation under Our Feet: Black Political Struggles in Rural South from Slavery to the Great Migration*, p. 38.

SECINĀJUMI

Verdzības sistēma Dienvidu štatos no 17. līdz 19. gadsimtam visā Amerikas Savienoto Valstu vēstures zinātnes pastāvēšanas laikā ir skaidrota visdažādākajos veidos. Verdzība ir sarežģīts pētniecības objekts, jo līdz pat mūsdienām pastāv domstarpības ne tikai par atsevišķu elementu interpretācijām, bet arī par faktiem un pielietoto metodoloģiju. Historiogrāfijas galvenais uzdevums vienmēr ir bijis nonākt tuvāk vēsturiskajai patiesībai caur pētnieku debatēm, domstarpībām un kritiku. Tāpat kā atšķirīgi ir to viedokļi, atšķirīgi ir arī skatu punkti, kas spēj dot visaptverošu redzējumu.

Dienvidu verdzības pētniecības aizsācēja Ulriha Bonnela Filipsa atstātais mantojums ietekmējis akadēmiķus līdz pat mūsdienām, jo pat pēc simts gadiem pētnieki turpina izmantot Filipsa izstrādāto verdzības modeli. Daudz kritizēts un vērtēts, viņš joprojām paliek ievērojamākais plantāciju verdzības pētnieks 20. gadsimtā. Vairāk kā trīsdesmit gadus Filipsa izstrādātās koncepcijas bija pamats verdzības mācīšanai ASV izglītības iestādēs, bet pielietotā metodoloģija, analizējot arhīvu materiālus, plantāciju dokumentus, plantatoru un ceļotāju atmiņas, deva pilnīgu priekšstatu par galvenajiem verdzības balstiem – plantatoru un vergu attiecībām, patriarhālismu, melnādaino vietu ASV sabiedrībā, rasu nevienlīdzību, verdzības rentabilitāti, vergu dzīves apstākļiem un Āfrikas ietekmi vergu mentalitātē. Filipsa pētījumi kļuva par aizsākumu piecām atšķirīgām historiogrāfijas skolām ASV vēstures zinātnē 20. gadsimtā un 21. gadsimta sākumā. Pielietotā metodoloģija kļuva par pamatu vairumam pētnieku, bet verdzības pilnīgai izziņai akadēmiķi izmantos arī salīdzināšanas metodi, matemātiskos aprēķinus verdzības rentabilitātes pētījumos, kā arī vergu atstāto liecību, folkloras un dziesmu analīzi, ko liks lietā vergu mentalitātes pilnīgai izziņai un Āfrikas kultūras sakņu meklēšanai vergu sadzīvē. Gadu gaitā verdzības historiogrāfijā izkristalizējās vairāki problēmjautājumi, kas raisījuši visasākās diskusijas. Pēc tam, kad Ulrihs Filipss 20. gs. sākumā radīja pirmo koncepciju par plantāciju verdzības modeli, par viņa pirmajiem kritiķiem kļuva agrīnie afroamerikāņu intelektuāļi, kuru mērķis bija cīnīties pret balto akadēmiķu rasistiskajiem uzskatiem par vergu tipāžu un mentalitāti. Par lūzuma punktu verdzības izpētē kļuva Filipsa izmantoto avotu un metodoloģijas kritika gadsimta vidū, kas kļuva par pamatu radīto verdzības kanonu pārvērtēšanai. Akadēmiķiem, pievēršoties padziļinātai vergu mentalitātes izziņai, kļuva skaidrs, ka iepriekšējais viedoklis par vergiem kā „mežonīgiem radījumiem” nebija patiess pierādot melnādaino līdzvērtīgo intelektuālo potenciālu. Par verdzības izpētes stūrakmeni kļuva jaunās

antropoloģijas pieskaņošana vergu mentalitātes modelēšanai. Tika radīti vairāki mentalitātes tipi – pakļāvīgais „sambo”, dumpīgais vergs un atbildīgais vergs. Paralēli šīm debatēm risinājās revolūcija verdzības rentabilitātes analīzē, kad ASV vēstures zinātnē sevi pieteica kliometrija. Izmantojot matemātiskas metodes ekonometriskās verdzības pētniekiem bija iespējams mašīnlasāmā valodā pārveidot milzīgu apjomu informācijas, tādā veidā iegūstot pavisam atšķirīgus rezultātus. Problēmas radās ar to, ka kliometriķiem nebija iespējams noteikt verdzības psiholoģisko ietekmi uz paverdzinātajiem, līdz ar to kritiķi norādīja ne tikai uz kļūdām datu apstrādē, bet arī uz „sausajiem” skaitļiem un rezultātiem. Gadsimta vidū afroamerikāņu intelektuāļi izmantoja verdzības aspektu izpēti kā ieroci cīņā par pilsoņu līdztiesību, bet akadēmiskajā vidū uzsvars tika likts uz melnādaino amerikāņu vēstures pilnīgu izzināšanu. Šis diskurss aizsāka afrocentrisma ideju, kurā Āfrika tika novirzīta pasaules vēstures centrā, bet melnādaino vēstures pētīšana pārvērtās par pārspīlētu un nepamatotu pašapziņas celšanu. Nespējot kritiski izvērtēt informāciju, bet ar apskaužamu spēku un aktivitātēm, afrocentristi panāca melnādaino vēstures pārvērtēšanu ASV vēstures zinātnē un mācību iestādēs. 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā verdzības pētniecībā risinājās nepētīto elementu izzināšana un mēģinājumi izveidot objektīvu skatījumu uz procesiem plantācijās. Lai to panāktu, autori izanalizēja lielu daudzumu historiogrāfijas, gūstot pilnīgu priekšstatu par pētnieku debatēm un galvenajiem problēmjaudājumiem, un radīja visobjektīvākos darbus. Paralēli attīstoties dažādām akadēmiskajām diskusijām rodas grūtības tās sakārtot hronoloģiskā secībā, bet bakalaura darba pētniecības laikā izdevās konstruēt un raksturot visas svarīgākās historiogrāfijas skolas, pie kuru nopelniem pieder jauninājumu un novatorisku pētījumu radīšana plantāciju verdzības modeļa izpētē.

Dienvīdu štatu plantācijas verdzība joprojām ir, un acīmredzot būs, svarīgs 19. gs. Amerikas vēstures pētniecības objekts, kurā pretrunu un viedokļu skaits ar katru gadu arvien pieaug. Dienvīdu štatu verdzības izpētē ir pārāk daudz atšķirīgu elementu, lai viens autors sniegtu pilnīgu pārskatu un izveidotu visaptverošu ainu par sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem plantācijā. Vēlme izzināt patiesību vada katru zinātnieku, bet dažādu iekšēju vai ārēju apstākļu dēļ to nav iespējams izdarīt, tāpēc tieši historiogrāfija palīdz nonākt tuvāk patiesībai, piedāvājot dažādas pētniecības metodes, struktūras un skatu punktus. Bakalaura darba mērķis tika sasniegts, analizējot pētnieku viedokļus un iezīmējot nozīmīgākos atskaites punktus pētniecības gaitā cauri gadu desmitiem, tādā veidā radot lasītājam vispārīgu un pilnīgu ainu par Dienvīdu štatu verdzības atspoguļojumu ASV historiogrāfijā.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAĶSTS

AVOTI

1. Aptheker, H. *American Negro Slave Revolts*. Science & Society, Vol. 1, No. 4, 1937. p. 512-538.
2. Aptheker, H., Della Chiesa V. *The Study of American Negro Slavery*. Science & Society, Vol. 21, No. 3, 1957, p. 257-263.
3. Asante, M. K. *African Elements in African-American English*. Africanisms in American culture. Indiana University Press, 1990, p. 19.-34.
4. Boorstin, D. *The Americans. The National Experience*. New York: Vintage Books, 1965, 517 p.
5. Conrad A. H., Meyer J. R. *The Economics of Slavery in the Antebellum South*. Journal of Political Economy, 1958, Vol. 64, No. 3, p. 95-130.
6. Davis, A. *Reflections on the Black Woman's Role in the Community of Slaves*. The Massachusetts Review, 1972, Vol. 13, No. ½, p. 81-100.
7. Elkins, S. M. *Slavery: A Problem in American Institutional and Intellectual Life*. Chicago: University of Chicago Press, 1959, 313 p.
8. Fogel, R. W. *Three Phases of Cliometric Research On Slavery and its Aftermath*. The American Economic Review. 1975, Vol. 65, No. 2. p. 37-46.
9. Fogel, R. W., Engerman. S. L. *Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. Boston, Toronto: Little, Brown, 1974, 286 p.
10. Genovese, E. *The Significance of the Slave Plantation for Southern Economic Development*. The Journal of Southern History, 1962, Vol. 28, No. 4, p. 422-437.
11. Genovese, E. *The World the Slaveholders Made: Two Essays in Interpretation*. New York: Pantheon Books, 1969, 274 p.
12. Gutman, H. *Slavery and the Numbers Game: A Critique of "Time on the Cross"*. Chicago: University of Illinois Press, 1975, 183 p.
13. Hahn, S. *A Nation under Our Feet: Black Political Struggles in Rural South from Slavery to the Great Migration*. Cambridge: Belknap Press, 2003, 624 p.
14. Herskovits, M. J. *The Negro in the New World: The Statement of a Problem*. American Anthropologist, Vol. 32, No. 1, 1930. p. 145-155.

15. Hofstadter, R. *U. B. Phillips an The Plantation Legend*. The Journal of Negro History, 1944, Vol. 29, No. 2, p. 109-124.
16. Holloway, J.[ed.] *Africanisms in American culture. Introduction*. Indiana University Press, 1990, 249 p.
17. Kolchin, P. *Reevaluating the Antebellum Slave Community: A Comparative Perspective*. The Journal of American History, No. 3, 1983. p. 579-601.
18. Kolchin, P. *Unfree Labor: American Slavery and Russian Serfdom*. Cambridge: Harvard University Press, 1987, 435 p.
19. Phillips, B. U. *American Negro Slavery; A Survey of the Supply, Employment and Control of Negro Labor as Determined by the Plantation Regime*. New York; London: D. Appleton and Company, 1918, 534 p.
20. Stamp, K. *Rebels and Sambos: The Search fo Negro's personality in Slavery*. The Journal of Southern History, 1971, 37 (3), 367-392 p.
21. Stamp, K. *The Peculiar Institution*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1956, 435 p.
22. Woodson G. C. *Negro Life and History in our Schools*. The Journal of Negro History, Vol. 4, No. 3, 1919, p. 273-280.

LITERATŪRA

1. Berlin, I. *American Slavery in History and memory and the Search for Social Justice*. The Journal of American History, 2004, No. 4, p. 1251-1268.
2. Cobb, W. *Out of Africa: the Dilemmas of Afrocentricity*. The Journal on Negro History, 1997, Vol. 82, No. 1, p. 122-132.
3. Contee G., C. *The Emergance of Du Bois as an African Nationalist*. The Journal of Negro History, Vol. 54, No. 1, 1969, p. 48-63.
4. Dagbovie, P. G. *History as a Core Subject Area of African American Studies: Self – Taught and Self – Proclaimed African American Historians, 1960s-1980s*. Journal of Black Studies. 2007, vol. 37, No. 5, p. 602-629.
5. Daniels, R. *Coming to America, A History of immigration and Ethnicity in American life*. NJ, 1991, 495 p.
6. DeCanio, S. *Review: Time on the Cross: The Economics of American Negro Slavery*. Reviews in American History, 1974, vol. 2, no. 4, p. 474-487.

7. Deiviss, N. *Eiropas vēsture*. Rīga: Jumava, 2009, 1380. lpp.
8. Dickson D. B., Jr. *The Ironic Conception of American History: The Early Black Historians, 1883 – 1915*. The Journal of Negro History, Vol. 69, No. 2, 1984, p. 53-62.
9. Falola, T. *Review: An Afrocentric Vision of African History*. The Journal of American History, 2007, Vol. 48, No.3, p. 488-489.
10. Fogel, R. W. *The Slavery Debates: A Retrospective 1952 – 1990*. Louisiana State University Press: Baton Rouge, 2003, 106 p.
11. Genovese, E. *American Slaves and Their History*, New York Reviews of Books, 3 Dec. 1970 p. 34-42. [pieejams <http://bit.ly/Kc97JA> skatīts 25.05.2012]
12. Goggin, J. *Countering White Racist Scholarship: Carter G. Woodson and The Journal of Negro History*. The Journal of Negro History, Vol. 68, No. 4, 1983, p. 355-375.
13. Gutman, H. *The World Two Cliometrician Made. A Review Essays of F + E = T/C*. The Journal of Negro History, Vol. 60, No. 1, 1975, p. 53-227.
14. Holt, T. *From Slavery to Freedom and the Conceptualization of African-American History*. The Journal of Negro History, Vol. 85, No. ½, 2000, p. 22-26.
15. King, R. *Marxism and the Slave South*. American Quarterly, 1977, 29 (1), 117-131 p.
16. Lichtenstein, A. *The Roots of Black Nationalism?* American Quaterly, 2005, No. 1, p. 261-269. Rec. par grām.: Hahn, S. *A Nation under Our Feat: Black Political Struggles in Rural South from Slavery to the Great Migration*. Cambridge: Belknap Press, 2003.
17. Oyebade, B. *African Studies and the Afrocentric Paradigm: A Critique*. Journal of Balck Studies, 1990, Vol. 21, No. 2, p. 233-238.
18. Passell, P. *Review: Time on the Cross: The Economics on Negro Slavery*. „The New York Times” Book Review, 1974, Apr. 28. [pieejams <http://alturl.com/cf7zy>]
19. Philips, J. E. *The African Heritage of White America*. Africanisms in American Culture. Indiana University Press, 1990, p. 225-239.
20. Roark, L. J., etc. *The American Promise: A History of the United States*. Bedford/St. Martin's: Boston, 2009, 443 p.
21. Schlesinger Jr., A. *The Disuniting of America. Reflections in a Multicultural Society*. NY: W. W. Norton & Co, 1992, 160 p.
22. Schweninger, L. *A Slave Family in the Ante Bellum South*. The Journal of Negro History, Vol. 60, No.1, 1975, p. 29-44.

23. Singal D. *Ulrich B. Phillips: The Old South as the New*. Journal of American History, 1977, 63 (4), 871-891 p.
24. Stephenson, W., *Charles W. Ramsdell: Historian of the Confederacy*. The Journal of Southern History, 1960, Vol. 26, No. 4, p. 501-525.
25. Temin, P. David, A. *Review: Slavery: The Progressive Institution?* The Journal of Economic History, 1974, Vol. 34, No. 3, p. 739-783.
26. Tipton, F. Walker, C. *Review: Time on the Corss: Economics of Negro Slavery*. History and Theory, 1975, Vol. 14, No. 1, p. 91-121.
27. Vinovskis, M. *The Demography of the Slave Population in Antebellum America*. Journal of Interdisciplinary History, 1975, Vol. 5, No. 3, p. 459-467.
28. Wyatt-Brown, B. *Stanley Elkins' Slavery: The Antislavery Interpretation Reexamined*. American Quaterly, 1973, 25 (2), p. 154-176.
29. Wynters, C. *Afrocentrism: a Valid Frame of Reference*. Journal of Black Studies, 1994, Vol. 25, No. 2, p. 170-190.
30. Yetman, N. *Ex-Slave Interviews and the Historiography of Slavery*. American Quarterly, 1984, Vol. 36, No.2, p. 181-210.
31. Zemīte, L. *Afroamerikāņu vēstures literatūra: pavērsiens mūsdienu Amerikas Savienoto Valstu historiogrāfijā*. Latvijas vēsture. LU, 2009, 2/3(74/75), 100.-105. lpp
32. Болховитинов, Н. Н. *США: проблемы истории и современная историография*. Москва: Наука, 1980, 405 с.

Bakalaura darbs „Verdzības modelis Dienvidu štatos un tā vērtējums ASV historiogrāfijā”
izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Roberts Saulītis

15.05.2013.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr. hist., asociētā profesore Lilita Zemīte

15.05.2013.

Recenzents: Dr.hist., asociētais profesors Jānis Taurēns

Darbs iesniegts 15.05.2013.

Metodiķe: Sigita Šnē

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē:

_____. prot. Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: